

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

11-7/8

juli/augustus 2002

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Bijenvolk geplaatst bij zaadteelt van koolrabi.

Bijen worden vaak gebruikt om de bestuiving van gewassen in de zaadteelt te verbeteren. In de akkerbouw betreft het meestal gewassen waarvan het zaad als grondstof voor diverse producten wordt gebruikt. Bekende voorbeelden zijn karwijzaad, blauwmaanzaad, koolzaad en teunisbloem. Daarnaast worden bijen ingezet t.b.v. de productie van zaai-zaad voor groenten, bloemen en kruiden. Om kruisbestuiving met andere planten van buiten te voorkomen, wordt dit zaai-zaad vaak in kassen geteeld waardoor het belang van insectenbestuiving nog groter wordt. Een aantal grote zaadteeltbedrijven in Nederland hebben medewerkers in dienst die zich vrijwel uitsluitend met de verzorging van bijenvolken voor bestuiving bezighouden. Andere zaadteeltbedrijven huren bijenvolken van grote beroepsmatige bijenhouders. Naar schatting worden er in Nederland door deze zaadteeltbedrijven enkele duizenden bijenvolken per jaar gebruikt.

Christ Smeekens, PPO Bijen

Apitherapie, ja natuurlijk!	Peter Elshout	199
Van heinde en ver	Otto de Kat	201
Plant en bij		
Bijenplant	Arjen Neve	202
Solitaire bijen	Pieter Breugel	204
Stuifmeel tegen bijenziekten	Ad Vermaas	205
Nieuws van PPO Bijen	Christ Smeekens	207
Uit de imkergemeenschap		
Van imker tot imker	Ko Zoet	208
Zo zoon zo vader	Ton Thissen	210
De eerste 80 dagen van de Floriade	Piet Hooijman	212
Cursief	Rik Oldeven	212
Imkerdag 7 september Opperdoes		213
De lezer schrijft		
Zwermverhinderen	At Hendriks	214
Praktijk		
Imkerervaringen	Jan Ottens	215
Wonderlijke waarnemingen		
Zwerm op reis	Frans van Haendel	216
Reactie van	Hayo Velthuis	216
Gezondheid		
Resistentie varroamijten tegen Apistan	PPO Bijen	218
Politiebericht		
Verbod om zwermen te lokken	Wilfred Muis	219
Uit de bedrijfsraad		
Besprekingen fusie vastgelopen	C. Roelen	220
Foto van de maand		
Op de vergaste heide in Oldebroek	J. Bosch	220
Van de organisaties		
ABTB: Bij gepraat		221
VBBN: Functie en taken HB VBBN		221
Even voorstellen: Henk Zomerdijk		222
Honingkeuring VBBN Zuid-Holland		223
Familieberichten		223
Kalender		224
Cursussen		226
Vraag en aanbod		226

Van de redactie

De eerste drukproef van het juli/augustus nummer was al klaar toen er nog kopij over de voortgang van fusiebesprekingen werd aangeleverd. Het is duidelijk: een federatie, laat staan een fusie van de Nederlandse Bijenhoudersorganisaties zit er meer niet in. Meer details over de laatste besprekingen in de rubriek 'Uit de bedrijfsraad'. In het bedrijfsleven zijn fusies met behoud van kleinere eenheden die elk hun eigen identiteit behouden een doodgewone zaak. Ook in het bedrijfsleven beseft men dat het werken in kleinere eenheden van essentieel belang is voor het voortbestaan van het bedrijf, maar tegelijkertijd wil men ook de (organisatorische) voordelen en slagvaardigheid van een grotere organisatie. Helaas is dit voor de bijenhouderij in Nederland niet mogelijk gebleken. Of nu! alles bij het oude blijft, is afwachten.

Marleen Boerjan

Apitherapie, ja natuurlijk!

Peter Elshout

Het gebruik van bijenteeltproducten als regulier maar veel meer als alternatief geneesmiddel heeft steeds meer belangstelling van zeer uiteenlopend geïnteresseerden. Mede door het onderzoek van Dr. Th. Postmes, verbonden aan de universiteit van Maastricht, weten imkers maar ook niet-imkers, honing naar waarde te schatten. Producten als stuifmeel en zeker koninginnengelei krijgen vooral vanuit de cosmetica de nodige aandacht. Beide producten zijn bovendien hoogwaardige voedingssupplementen. Evenals propolis zijn alle bijenteeltproducten in de schappen van de Reform winkel te vinden en worden daar vaak met een wisselende kwaliteit, door een veelal ondeskundige aan de man gebracht. Zelf verwerk ik al een jaar of 12 propolis tot eindproducten. In de loop der jaren heb ik er ook heel wat klanten bij gekregen die de producten gebruiken bij hun dieren.

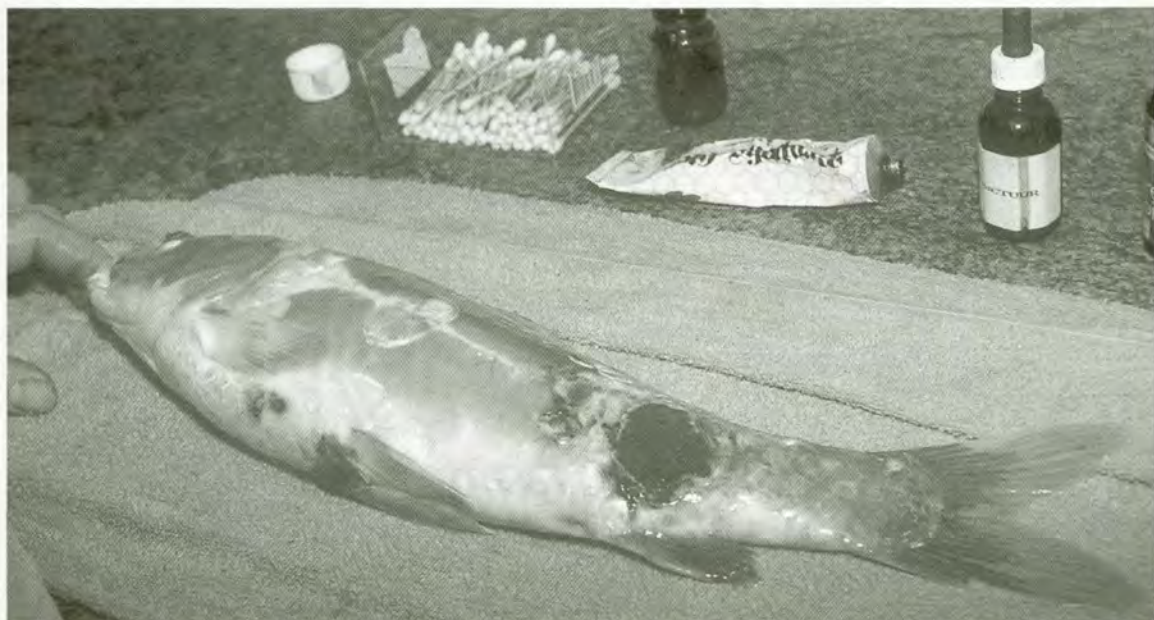
Liefhebbers van paarden, duivenmelkers, konijnen-fokkers, kwekers van zangvogels en papegaaien en liefhebbers van vissen met een niet te onderschatten prijskaartje, de koikarper, zijn allen geïnteresseerd in producten uit onze bijenteelt. Soms is het gebruik van een product als propolis een laatste redmiddel omdat de reguliere diergeneeskunst faalde. Menigeen heeft

het later over een wondermiddel - zij bedoelen een wonderlijk middel- gezien de bijzonder positieve ervaringen. Zo geneest een paard van een hardnekkig gezwel, duiven genezen van aandoeningen als coccidiosis e.a. en er worden betere resultaten behaald bij de vluchten. Konijnen worden niet meer geplaagd door ziekten en hebben een veel mooiere pels. Zelf heb ik een konijn met een ernstige etterende wond aan een achterpoot maandenlang behandeld. Dagelijks tweemaal een badesbadje en een eetlepel vol dikke, witgekleurde etter. De dierenarts adviseerde mij het diertje te laten inslapen. Er was geen genezing mogelijk en het was al met al een duur konijn geworden. Met alle producten in huis was ik wat laat op de gedachte gekomen propolis als geneesmiddel in te zetten. Vanaf dat moment werd er dagelijks een dikke laag propoliszalf op de wond gesmeerd, verband erom en propolistinctuur over het korrelvoer gedruppeld. Na nog geen drie weken was de wond volledig genezen. Mag dit toch een klein wonderdje heten?

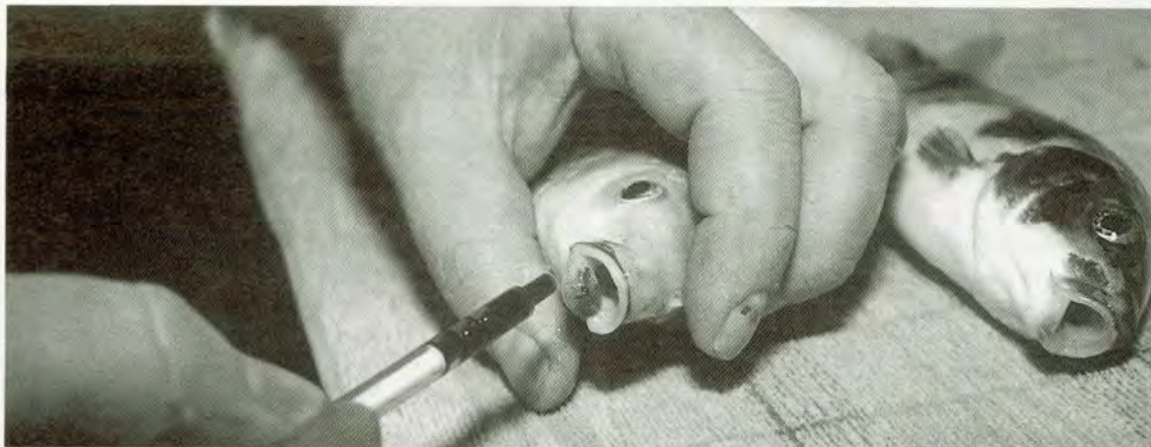
Literatuur vol met het goede uit de bijenteelt

Een onder vogelliefhebbers zeer gewaardeerd vakblad, 'Onze vogels' heeft veel lof over de hoogwaardige producten uit de bijenteelt, maar slaat vanwege de gebrekkige kennis betreffende deze producten en van

199

Wondbehandeling van een koikarper met propolis. Foto's: P. Elshout

Verwonde bek door het te gulzig eten van korrelvoer, wordt behandeld met propolistinctuur

200 de bijenteelt de plank geregeld mis. Anderzijds wordt door de redacteur benadrukt hoe belangrijk de bijenteelt is en de nodige bezorgdheid uitgesproken over de voortgaande achteruitgang van het aantal imkers. Prijzenswaardig is het artikel in het blad KOI. In de rubriek 'Medisch' staat een vijf bladzijden A4 groot artikel met als titel: 'Over de bloemetjes en de bijtjes'. Een voortreffelijk artikel, een ware opsteker voor de imkerij. Daarin wordt aanbevolen enzymrijke honing (niet van het winkelschap maar rechtstreeks van de imker) als voedingssupplement door het voer van de koikarpers te mengen om ze veilig door de moeilijke tijden van herfst en voorjaar heen te loodsen. Ook koi's bouwen een vetreserve op om te kunnen overwinteren. Wel wezenlijk iets anders dan bij onze bijen. Stuifmeel wordt aanbevolen i.v.m. zijn rijkdom aan vitaminen, mineralen, hormonen e.a. Omdat koikarpers een erg kort darmstelsel hebben en maar 3 à 4% van het gegeten voedsel kunnen omzetten in lichaamsgewicht stelt men zich de vraag of koikarpers bij het eten van het toch al slecht verteerbare stuifmeel wel enig profijt hebben. De ervaringen met koninginnengelei, gemengd door het pastavoer van de koikarpers, zijn positief te noemen. Zieke koi's herstellen sneller en deze vissen zijn na een noodzakelijke ingreep minder stressgevoelig.

Propolis een veelbelovend alternatief

Helaas worden koi's vaak gehouden op een erg onnatuurlijke manier. Daardoor is er veel stress en is de ziektedruk hoog. Om zieke dieren weer op te lappen en om ziekten preventief te bestrijden wordt vaak onverantwoord veel gebruik gemaakt van antibiotica. Vooral in Israël is dit het geval. Door het overvloedig gebruik van geneesmiddelen zijn veel

ziekteverwekkers immuun voor de gangbare antibiotica. (Dit klinkt zelfs ons imkers bekend in de oren). Ook hier heeft men dus gezocht naar een verantwoord alternatief, waarbij geen resistentie voor de ziekmakende bacteriën is te vrezen. Voorzien van een minder aantrekkelijk prijskaartje staan er bij de koi-handelaar propolisproducten op de plank. Fijn gemalen propolis wordt preventief door het voer van deze vissen gemengd, uiteraard gecombineerd met honing en koninginnengelei. De resultaten zijn ronduit goed.

Wondgenezing met propolis

Koikarpers kunnen verwondingen oplopen bij transporten door te veel dieren in een te klein bassin te houden, door onhygiënisch te werken maar ook via de in het water levende parasieten zoals eencelligen, kreeftachtigen, mijten e.a. Deze parasieten kunnen dragers zijn van virussen. Om deze soms ernstige wonden te kunnen behandelen worden de vissen eerst verdoofd, om ze daarna buiten het water te kunnen behandelen.

Als redacteur/fotograaf sta je met verwondering toe te kijken hoe een vis op het droge in alle rust wordt behandeld. De wonden worden zonodig eerst ontsmet en droog gemaakt, waarna deze met propolistinctuur of propoliszalf worden afgedekt. Als de alcohol van de tinctuur verdampt is en een filmpje propolis de wond afdekt wordt de vis in zijn element teruggeplaatst. Deze behandeling zal meerdere malen herhaald moeten worden tot de wonden volledig genezen zijn. Apitherapie op koudbloedige waterbewoners als de koikarpers dwingt onherroepelijk respect af voor de producten van de honingbij. Misschien krijgen de bijenproducten en de bijenteelt op die manier de waardering die ze verdienen.

Telepathie tussen mensen en bijen

In een artikel over vogeltrek in het tijdschrift *Vogels van Vogelbescherming Nederland* (2002/2) wordt de naam van de (nogal controversiële) Britse bioloog Rupert Sheldrake genoemd die meent dat vogels zich bewegen binnen de krachtlijnen van zogenaamde vormvelden. Hoewel deze krachtvelden nooit bewezen zijn, houdt Sheldrake vol dat deze wel degelijk bestaan en steeds versterkt worden zolang vogels van dezelfde soort langs dezelfde route vliegen. Iedere vogel is als het ware ingebed in zo'n vormveld. Zo'n veld werkt altijd, onafhankelijk van de plaats. Daarom kunnen duiven over grote afstanden hun nest terugvinden. In 1994 heeft de Utrechtse emiritus-hoogleraar Nuboer uit proeven met vrijrijdbare duiventillen aangetoond dat van die theorie niks klopt. De duiven vlogen namelijk niet terug naar de verplaatste duiventil, maar gewoon naar de plaats van vertrek. Daar raakten ze de kluts kwijt en gingen hoogstens zoeken op de plek waar het hok eerst stond.

Dat van die duiven herkennen wij imkers natuurlijk meteen: je hoeft een bijenkast maar een paar meter te verplaatsen en de lieve diertjes, die van toeten noch blazen - laat staan van Sheldrakes 'vormvelden' - weten, zijn hun huis kwijt.

Sheldrake voert ook al enige tijd onderzoek uit naar de relatie tussen mens en dier. Momenteel is hij zowaar geïnteresseerd in de band tussen imker en bijen. Het Maandblad van de Vlaamse Imkersbond (2002/3) schrijft erover naar aanleiding van een oproep die Sheldrake onlangs deed in *The Scottish Beekeeper*. Daarin vertelt hij dat hij met een onderzoek bezig is naar de fenomenen van telepathie tussen personen en hun huisdieren. Er zijn volgens hem heel wat bewijzen van honden, katten, paarden en papegaaien die een 'boodschap' kunnen opvangen, zelfs op afstand. Meer dan vijftig procent van de door hem onderzochte honden en ongeveer dertig procent van de katten bleek de terugkeer van hun meester aan te voelen. Veel huisdieren lijken ook te reageren als hun baas sterft of een zwaar ongeval is overkomen, zelfs als dit veraf is. Sheldrake denkt dat het enige mogelijke voorbeeld van telepathie tussen mens en insecten de bijen betreft. 'Ik ben er zeker van dat imkers op de hoogte zijn van al die tradities van het verlaten van de kast wanneer de meester sterft en ook, in meerdere landen, van de gewoonte de bijen te berichten over de dood van de meester'. Het komt volgens hem voor dat bijen na de dood van hun meester gaan zwermen.

Of is dat toeval? Zouden ze toch wel gezwermd hebben? Aan het slot van zijn oproep doet Sheldrake een beroep op familieleden en collega's van overleden imkers die over dit soort zaken zinnige informatie kunnen geven hem te schrijven. Adres: Dr. Rupert Sheldrake, 20 Willow Road, London NW3 1TJ, England.

Laat Sheldrake eerst maar eens een beginnerscursus voor imkers volgen, lijkt me. Dan leert hij tenminste de bijen kennen zoals ze echt zijn.

Over het bewaren der koninginnen

Ook moderne imkers zal het wel eens overkomen dat ze jonge onbevuchte moertjes overhouden waar ze zo direct geen weg mee weten, maar die ze eigenlijk - want je weet maar nooit - toch wel een tijdje zouden willen bewaren. De oude korfimmers, die zeer vertrouwd waren met alle problematiek rondom die hele zwermrij, hadden niet zo'n moeite met een dergelijk probleem. Zo staat er in de 'Geldersche Volksalmanak voor het jaar 1842', in een soort beknopte handleiding voor imkers, een hoofdstukje getiteld 'Over het bewaren der koninginnen'. Ik citeer daaruit.

'Men neemt een kleine zwerm waaruit men de koninginnen vangt en plaatst ze ieder afzonderlijk in een moederpijp, zijnde dit een dik rietstokje waarin men over de lengte, tot bijna aan de einden, een spleetje gesneden heeft, wijd genoeg om lucht door te scheppen, terwijl men de grotere opening aan het einde kan openen en toestoppen. Dit pijpje steekt men in het zwermpje, terwijl de bijen de koningin dan door de spleet der moederpijp van het nodige voedsel voorzien.

Wanneer men nu koninginnen over heeft, doet men haar in zodanig ene pijp en steekt dezelve in het zwermpje. Men kan er zo veel insteken als men er over heeft, allen worden even goed door de bijen opgepast en verzorgd, indien men maar zorgt dat er geen koningin uit de pijp komt, want gebeurt dit, dan houdt de verzorging der anderen op, en ze worden zelfs door de bijen omgebracht en vermoord.'

Rode ogentroost

Rode ogentroost is een lid van de Helmkruidfamilie (Scrophulariaceae) en is ingedeeld bij het geslacht Helmogentroost (*Odontites*). Al naar gelang de opvattingen telt het geslacht 20-40 soorten, waarvan de meeste voorkomen in het Middellandse-Zeegebied. In ons land groeit de plant voornamelijk in Zuid-Limburg, Zeeland, in het rivierengebied en op de Waddeneilanden. Op de Boschplaat op Terschelling trof ik de plant massaal aan op die delen van de achterduinse strandvlakten die boven het gemiddeld hoogwater zijn gelegen. Zij maakt daar een belangrijk deel uit van de bijenweide.

202

Halfparasiet

Rode ogentroost is een eenjarige halfparasiet. Een halfparasiet heeft wel bladgroen maar onttrekt zijn minerale voeding geheel of voor een gedeelte aan andere planten. In het begin van de ontwikkeling vormen zich gewoon haarwortels. Maar zodra de wortels in aanraking komen met die van andere planten, vormen zich zuignapjes die zich vasthechten aan de wortels van de andere planten. De hechnapjes vormen een zodanige verbinding tussen beide wortelgestellen dat het xyleem daarvan in directe verbinding met elkaar wordt gebracht en de voedingsstoffen direct aan de gastplant kunnen worden onttrokken. Voor het geval geen gastplanten in de directe omgeving staan, maar wel kiemplanten van de Rode ogentroost zelf, gaan de kiemplanten op elkaar parasiteren en zijn de sterkste in staat, zij het in beperkte mate, bloemen en zaad te vormen. Dat gaat dan ten koste van de soortgenoten. Je zou het een vorm van kannibalisme kunnen noemen. Uit een Fins onderzoek naar de relatie tussen de halfparasiet Rode ogentroost en de gastplanten is gebleken dat zich een groot aantal soorten als gastplant lenen. Daaruit bleek voorts dat Rode ogentroost zich qua ontwikkeling aanpast bij de gastplant.

Mooie landingsplaats voor insecten

Rode ogentroost heeft een stevige rechtopstaande centrale stengel met kruisgewijs staande zijdelingse vertakkingen. De bloei valt in de periode van juli tot oktober. De bloemen staan aan het eind van de stengels in een aarvormige tros. In iedere knoop staat een schutblad met een of twee naar één zijde gerichte bloemen. De bloemkelk heeft een klokvormige kelkbuis met vier driehoekige kelktanden. De kelk is donkerrood en heeft een aanliggende beharing. Voor

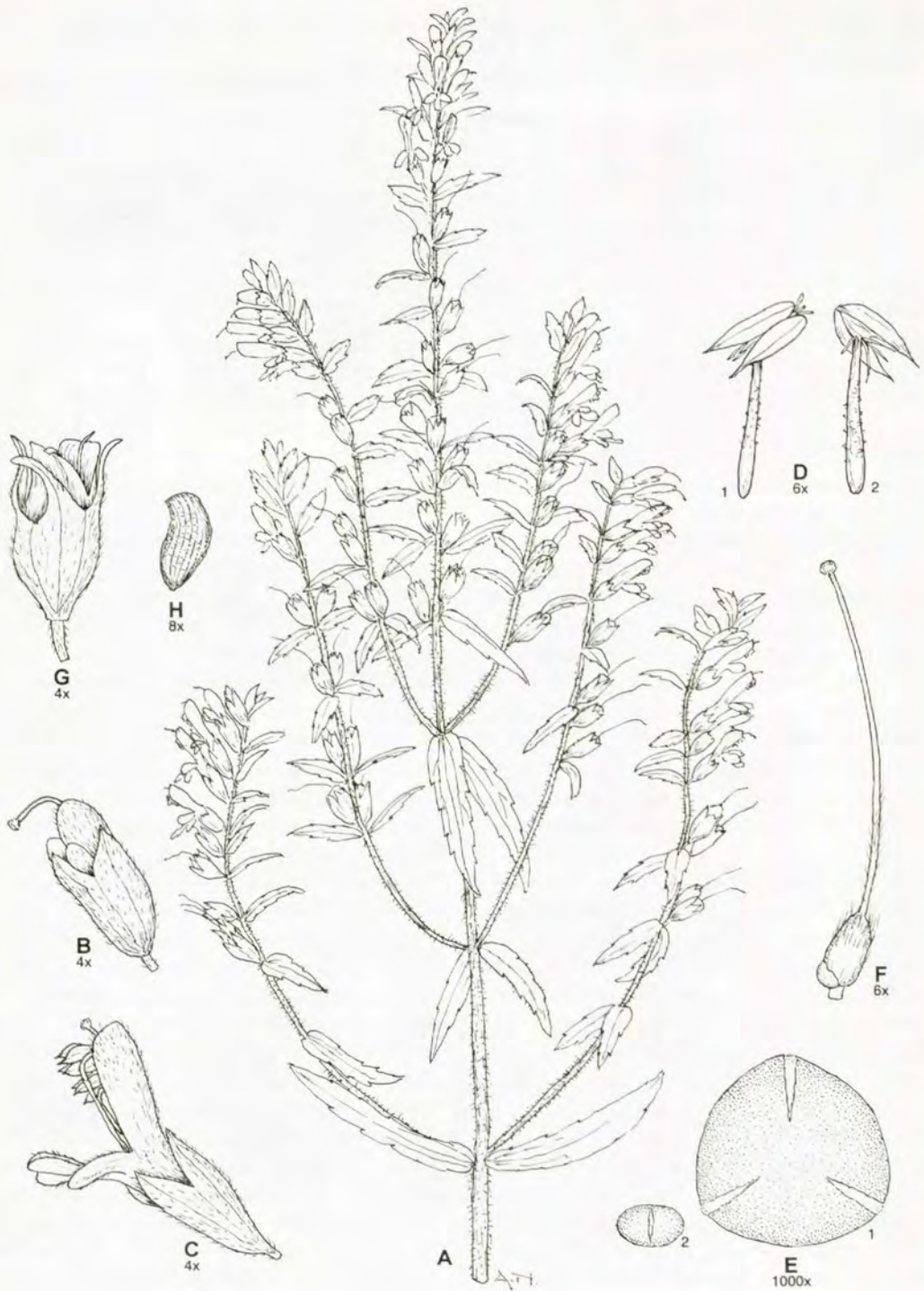
de bezoekende insecten heeft de roze-rode bloem een geschikte landingsplaats: een brede uit drie lobben gevormde onderlip. De bovenlip van de bloemkroon omsluit voor een deel de vier meeldraden en de stijl van de stamper. De bloemen zijn proterogyn: de stempel is rijp voordat de helmknoppen opengaan en het stuifmeel vrijkomt. Daar zitten twee dagen tussen. Reeds in het knopstadium steekt de stempel al naar buiten. De plaats van de stempel in de geopende bloem kan aan een en dezelfde plant variëren. Dit is een gevolg van een verschil in het verder uitgroeien van de stempel en de overige delen van de bloem. De stempel kan na de volledige ontwikkeling van de bloem verder reiken dan de bovenlip, maar kan ook halverwege de helmraden naar voren komen. In beide gevallen wordt zelfbestuiving bemoeilijkt. Maar de stempel kan ook zodanig geplaatst zijn dat zelfbestuiving onvermijdelijk wordt.

Bijenbezoek

Bijen beginnen met het verzamelen van nectar onderaan een bloeiwijze en gaan vervolgens naar boven. Als ze op de onderlip landen, komen ze met de rugzijde in aanraking met het vrijgekomen stuifmeel of met de stempel en leveren op die wijze een bijdrage aan de bestuiving. Het nectarium ligt als een kussenvormige verdikking aan de voorzijde onderaan het vruchtbeginsel en is dus gemakkelijk bereikbaar. Niet alleen Honingbijen brengen een bezoek aan de Rode ogentroost. Op de bloemen is namelijk de Ogentroostbij (*Melitta tricincta*) gespecialiseerd. Deze is streng oligolectisch en bezoekt alleen soorten van het geslacht Helmogentroost. De Ogentroostbij komt echter alleen in het zuidoosten van ons land voor.

Vermeerdering

Rode ogentroost vermeerdert zich alleen door de vorming van zaad. De vrucht is een doosvrucht die met twee kleppen opent als het droog is. Het openen van de vrucht geschiedt alleen bij droog weer. Als een geopende vrucht vochtig wordt, sluiten de kleppen zich weer. De zaden worden bij het heen en weer schudden van de plant verspreid. In zilte gebieden is het voor het ontkiemen van de zaden een vereiste dat de bodem in april voldoende vochtig en door regenval ontzilt is.

Rode ogentroost (*Odontites vernus* subsp. *serotinus*)

A deel van in bloei staande plant; B bloemknop; C bloem; D meeldraad: 1 gezien vanuit het centrum van de bloem, 2 gezien van opzij; E stuifmeelkorrel: 1 polair, 2 equatoriaal; F stamper; G doosvrucht; H zaad.

De grote klokjesbij (*Chelostoma rapunculi*)

In ons land komen vier soorten bijen van het geslacht *Chelostoma* voor. Daarvan zijn er drie soorten gespecialiseerd in het verzamelen van stuifmeel op bloemen van het geslacht *Campanula* (klokjesbloemen). Daarom worden ze klokjesbijen genoemd. Twee soorten zijn erg klein en onopvallend. De grote klokjesbij is ongeveer 1 cm lang. Klokjesbijen doen het in de tuinen van dorpen en steden heel aardig mits ze daar nestgangen kunnen vinden, wat vaak moeilijk is voor ze. In onze vrije natuur komen ze nog maar weinig voor, omdat klokjes vrijwel overal verdwenen zijn of in zulke lage dichtheden staan, dat de bijen er geen nageslacht van kunnen voeren.

204

Er is nog een vierde soort: *Chelostoma florisomne*, die ranonkelbij wordt genoemd. Deze bij vliegt uitsluitend op boterbloemen en is daarom minder aan tuinen en parken gebonden. Ze nestelt graag in rieten daken van boerderijen. Uiterlijk is ze niet makkelijk van de grote klokjesbij te onderscheiden, maar ze verzamelt geel stuifmeel en vliegt veel eerder dan de grote klokjesbij. De klokjesbijen worden het meeste in het oosten van ons land aangetroffen.

Slapende mannen

Als de eerste perzikbladklokjes open gaan duurt het niet lang of 's avonds zit er hier en daar een langwerpige (tot 1 cm) zwart bijtje in, dat een gekromd achterlijf heeft met wat korte bruine haren op borststuk en achterlijf, een bruin behaard gezicht en wittige dunne haarbandjes aan de rand van de rugsegmenten. Vaak klemmt het diertje zich met de kaken vast aan de stijl van de bloem tijdens de slaap. Soms zitten er verschillende mannetjes in één bloem, ook overdag als het donker weer is. Ze zoeken er beschutting voor de nacht en bij regenachtig weer. Het zijn de mannetjes van de grote klokjesbij.

Wakkere vrouwen

Maar deze mannetjes zijn er natuurlijk op uit om vrouwelijke klokjesbijen te treffen. Van begin juni tot eind augustus zijn deze te vinden op allerlei soorten klokjes, zoals die in vele tuinen staan. Ook de vrouwtjes zijn langwerpig zwart en wat glanzend, hebben op hun rug dunne korte haarbandjes aan de achterrand van de achterlijfsegmenten en een witte haarborstel aan de onderkant van het achterlijf, waarin ze het stuifmeel van klokjes vervoeren. Dit kan diverse kleuren hebben als paars, roze of wit.

De grote klokjesbij aan het werk

Klokjesbloemen (*Campanula*) gaan open als de meeldraden al verwelkt zijn en het stuifmeel tegen de uitgroeiende stijl zit geplakt. Langs deze stijl gaan de bijtjes de bloem binnen, nemen nectar op van de bloembodem en vegen ondertussen met hun voorste en middelste poten het stuifmeel naar achter waar de achterpoten het tussen de verzamelharen drukken. Op deze manier hebben ze al snel voldoende verzameld om ermee naar hun nestgang te gaan.

Het nest

Keveergangen zijn de natuurlijke nestplaatsen van deze bijtjes. In tuinen zijn bamboestengels, riet en kunstmatige boorgangen geliefd. De diameter die voorkeur geniet is 4 mm. Allereerst wordt een wandje van, met speeksel bevochtigd, (zwart) zand gemaakt. Daartegen wordt het stuifmeel gedrukt, waar ook wat nectar doorheen zit. De kleur van het stuifmeel kan zelfs in één cel verschillen, als het bijtje onderwijl op een andere klokjessoort is overgestapt. Als er voldoende voedsel is verzameld wordt een ei in de voedselvoorraad gedrukt, zodat de larve die eruit komt met het achterlijf in de voedselbrij hangt en zich aanvankelijk alleen maar hoeft te bukken om te kunnen eten. Als de larve volgroeid is spint ze een ijle cocon en overwintert daarin. Ze verpopt pas vrij kort voor het uitvliegen. Elke cel wordt afgesloten met een slechts 1 mm dikke

wand van bevochtigd zand. Vaak wordt er daarna meteen begonnen met een nieuwe cel, maar zo af en toe legt de grote klokjesbij lege cellen aan tussen wel gevulde cellen. Uiteindelijk wordt de laatste cel op enkele centimeters van de nestingang afgesloten, waarna de nestingang wordt dichtgemaakt met zand en speeksel, waarin kleine kiezelsteentjes worden verwerkt, wat heel karakteristiek is voor klokjesbijen. De afsluiting wordt heel hard. Misschien wordt er wel wat nectar in verwerkt, want mieren willen er wel eens van snoepen als het nog vochtig is.

(*Chelostoma rapunculi*)

Sapyga clavicornis. Ze drukken zich heel typerend dicht tegen de ondergrond en wachten op enkele cm afstand met hun kop in de richting van de nestgang van een ranonkelbij op hun kans, om een ei in het nest te smokkelen.

Vijanden

De koekoeksbij *Stelis minuta* parasiteert op de grote klokjesbij. Ook sluipwespen met lange legboor kunnen het nageslacht bedreigen. Ranonkelbijen worden belaagd door een parasitaire wesp met de naam

205

bijen

VETZUREN

Uit overzichtsartikel blijkt:

Stuifmeel tegen bijenziekten

Ad Vermaas

Samenvatting van een artikel van R. Manning
(*Bee World* 82(2): 60-75 (2002).

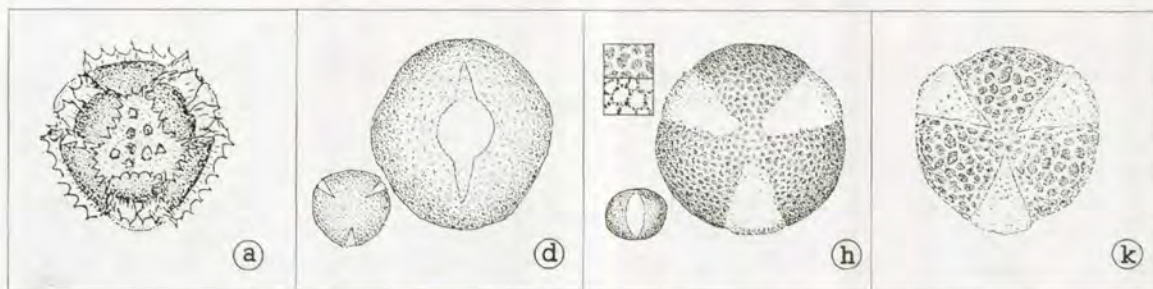
Iedere imker weet het: stuifmeel is niet alleen onontbeerlijk voor de bestuiving en de vruchtzetting van planten, maar het is evengoed essentieel voor het welzijn van de bijen. Het stuifmeel bevat belangrijke bouwstoffen en brandstoffen voor larven en jonge bijen en tal van stoffen die essentieel zijn voor het laten verlopen van de levensprocessen in de bij. Voldoende en gevarieerd stuifmeel draagt zo bij aan gezonde bijen met een lange levensduur. Maar stuifmeel doet meer. Het is in het bijenvolk ook actief werkzaam tegen schadelijke micro-organismen. De stuifmeelkorrels bevatten vooral aan de buitenzijde vetachtige stoffen die kunnen verhinderen dat sporen van ziekteverwekkers (waaronder AVB) ontkiemen. Op die manier is stuifmeel niet alleen indirect (via het voedsel), maar ook direct (als bacteriebestrijder) een belangrijke schakel in de gezondheid van het volk. Vorig jaar verscheen in *Bee World* een overzichtsartikel waarin dit wordt onderbouwd [1].

De enorm gevarieerde samenstelling van stuifmeel

Wordt stuifmeel nader bekeken, dan treft men een heel scala aan stoffen. Eiwitten, koolhydraten en

vetachtige stoffen komen er veel in voor, daarnaast ook vrije aminozuren, tal van vitamines, mineralen en andere biologisch actieve stoffen (waaronder sterolen). Bovendien bevat stuifmeel ook nog allerlei aromatische stoffen (ruik maar eens aan het stuifmeel dat door de varroabodem op de onderlegger valt). De geurstoffen dienen om insecten te lokken, maar blijken ook een beschermende werking te hebben tegen allerlei microben (zie verderop).

Maar met het opnoemen van al deze stoffen zijn we er nog niet. Stuifmeelkorrels dragen ook een gevarieerd bacterieleven met zich mee. En deze bacteriën produceren op hun beurt weer stoffen die de groei van allerlei schadelijke bacteriën en schimmels remmen. Op die manier levert de bloem al een wezenlijke bijdrage aan de gezondheid van de vrucht die er later uit kan groeien. En waarschijnlijk hebben die van nature op het stuifmeel voorkomende bacteriën ook een bepaalde werking in het bijenvolk. Maar behalve deze genoemde bacteriën moet er ook nog iets anders in het stuifmeel zitten dat de groei van ongewenste organismen tegengaat. Het was van stuifmeel al lang bekend dat de activiteit tegen bepaalde schimmels behouden bleef na een hittebehandeling in een autoclaaf. Daar kunnen dus geen bacteriën voor verantwoordelijk zijn. Hoogstwaarschijnlijk gaat het om een aantal vetzuren. Wat dit laatste betreft is in het genoemde overzichts-

Vier soorten stuifmeelkorrels die niet alleen verschillen qua uiterlijke vorm, maar ook wat betreft de vetzuursamenstelling. a = paardebloem, d = witte klaver, h = koolzaad en k = katwilg. De tekeningen zijn gemaakt door Arjen Neve en gebruikt voor het boek 'Pollenanalyse'.

artikel veel bewijsmateriaal daarover bijeen gebracht ¹. Enkele belangrijke punten uit het artikel zijn:

1. De percentages aan vetachtige stoffen (lipides) vertonen een grote variatie. Sommige planten (paardebloem, koolzaad, klaversoorten) hebben een hoog percentages aan lipides, terwijl dit bij andere planten veel minder is.
2. De preciese samenstelling van de vetachtige stoffen is ook sterk afhankelijk van het soort stuifmeel.
3. Wat betreft de functies van de verschillende vetzuren in het bijenvolk, moet onderscheid gemaakt worden tussen de 'opbouwvetzuren' (gebruikt als bouwstof in larven en jonge bijen) en de 'beschermen-de vetzuren' (vetzuren met een grote anti-microbiële activiteit). Zo treft men in het lichaamsvet van larven vooral oliezuur, palmitinezuur en stearinezuur aan, terwijl de vetzuren laurinezuur, myristeenzuur, linol-zuur en linoleenzuur juist heel geschikt zijn voor het remmen van de groei van sporenvormende bacteriën (waaronder AVB).

Wanneer dit laatste wordt vergeleken met de vetzuur-samenstelling van het stuifmeel van de verschillende planten, dan blijkt dat het stuifmeel van de wilg vooral veel 'opbouwvetzuren' bevat, terwijl bij de zonnebloem en de paardebloem de nadruk juist ligt op de vetzuren die bescherming bieden tegen sporenvormende bacteriën. Bij het stuifmeel van koolzaad en klaver hebben beide een flink aandeel.

Meerdere stuifmeelbronnen nodig voor bijen

Met dit soort kennis in het achterhoofd, krijgen we ook een andere kijk op een aantal imkerswijsheden. Zo is het menig imker opgevallen dat, ook al staan de bijen vlakbij een dracht waar volop stuifmeel 'om de hoek' voorhanden is, er toch ook altijd bijen zijn die met een heel ander soort stuifmeel thuiskomen. Soms komt dat van planten waar ze een kilometer of nog verder voor hebben moeten vliegen. De verklaring daarvoor was altijd: door het mengen van de

verschillende soorten stuifmeel wordt het bijenbrood tot een volwaardiger voedsel. Dat laatste krijgt nu een sterke onderbouwing wat betreft de vetten: bij meerdere soorten stuifmeel door elkaar is er meer kans dat alle benodigde 'opbouwvetzuren' beschikbaar zijn. Maar tevens leert het bovenstaande dat er nog een tweede belangrijke reden is: variatie is niet alleen van belang uit het oogpunt van voeding, maar ook uit 'hygiënisch' oogpunt. Alleen door voldoende stuif-meel met de juiste 'beschermende vetzuren' kan de groei van sommige bacteriën worden verhinderd. In dit verband kan vooral lovend worden gesproken over het aandeel van de paardebloem. Dat stuifmeel blijkt niet alleen het hoogste vetgehalte te hebben van alle onderzochte soorten, maar bovendien heeft het een hoog percentage aan vetzuren met een anti-bacteriële werking. Tevens zitten aan de buitenzijde van de stuifmeelkorrels miniscuul-kleine vetachtige bolletjes. En daardoor is een goede verdeling ervan over de raat mogelijk. In sommige boeken wordt er wel eens denigrerend gedaan over het stuifmeel van de paardebloem (omdat er een belangrijk aminozuur in de eiwitten ontbreekt), maar wat betreft de anti-bacteriële werking is het paardebloemstuifmeel uiterst waardevol.

Het bovenstaande suggereert ook dat bijen in problemen kunnen komen wanneer ze alleen op een monocultuur kunnen vliegen (zoals bijvoorbeeld wanneer ze in een kas staan en niet de mogelijkheid hebben naar buiten te vliegen). Niet alleen wordt het voedsel dan heel eenzijdig, maar ook komen ze mogelijk stoffen tekort om ziekten actief te bestrijden.

¹ Rob Manning, Bee World 82(2): 60 – 75 (2001). Fatty acids in pollen: a review of their importance for honey bees.

Uitnodiging Open dag PPO Sector Bijen

Op zaterdag 14 september 2002 is van 10.00 tot 16.00 uur de jaarlijkse Open dag van Praktijkonderzoek Plant en Omgeving Sector Bijen te Hilvarenbeek. De volgende onderwerpen worden dan gepresenteerd:

- Onderzoek van bijenziekten.
- Onderzoek stuifmeelvervangingsmiddelen voor bijen.
- Informatie over het honingonderzoek zoals dat wordt uitgevoerd bij PPO Bijen.
- Varroa; onderzoek naar de methoden voor geïntegreerde duurzame bestrijding.
- Op de informatiestand is er gelegenheid om diverse publicaties en onderzoeksverslagen te kopen.
- Videofilm over verschillende onderwerpen uit de bijenhouderij en over bestuiving.
- Onderzoek naar het gebruik van bijen om allergie voor stuifmeel van paprika te voorkomen.
- Demonstratie gebruik Nassenheider verdamper met mierenzuur voor de bestrijding van de varroamijt.

De medewerkers van de PPO Bijen zijn graag bereid om deze onderzoeksprojecten nader toe te lichten. Daarnaast worden er regelmatig door deskundige rondleiders rondleidingen door het drachtplanten-arboretum verzorgd. Vooral in de vaste plantentuin en op de bijenakkers zijn er veel planten in bloei. Ook wordt door J. Antonissen voorlichting en demonstratie verzorgd over het vermeerderen van drachtplanten. Daarnaast zal ook de Koninklijke Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde KMTP (Groei en Bloei) afdeling Tilburg met een informatiestand aanwezig zijn. Dit is een ideale mogelijkheid om de kennis over drachtplanten te vergroten.

De vrienden van de Ambrosiushoeve zorgen voor koffie en andere versnaperingen. Bij goed weer is het op het prachtige nieuwe terras bij het ir. Mommers-paviljoen goed toeven.

PPO Bijen is bereikbaar via de A58 aan de zuidkant van Tilburg. Neem op de A58 afslag Hilvarenbeek en volg meteen hierna de borden 'Beekse Bergen'. Net voordat u bij het parkeerterrein van de Beekse Bergen aankomt ziet u aan de rechterzijde de ingang van PPO Sector Bijen. Parkeren op het parkeerterrein van de Beekse bergen.

Honingonderzoek 2002

Ook dit jaar biedt PPO Bijen weer de mogelijkheid om honing uitgebreid te laten analyseren. Dit gratis onderzoek is mogelijk door de steun van het ministerie van Landbouw Natuur en Visserij en de EU

steunmaatregelen voor de bijenhouderij.

Bij dit onderzoek worden de stuifmeelsoorten in de honing gedetermineerd. Daarnaast worden het watergehalte en de suikersoorten die in de honing aanwezig zijn vastgesteld. Bovendien wordt de activiteit van het enzym diastase en het gehalte aan Hydroxymethylfurfural (HMF) vastgesteld. Omdat de onderzoekscapaciteit beperkt is zijn dit jaar enkele voorwaarden gesteld aan het inzenden van honingmonsters. Dit jaar is het onderzoek geconcentreerd op de voorjaars honing van 2002 die vóór 1 juni is geslingerd. Bovendien mag slechts één monster voorjaars honing per bijenhouder worden ingezonden. Het onderzoek wordt in de wintermaanden uitgevoerd waardoor de uitslag van het onderzoek pas in deze periode wordt toegezonden. Voor dit onderzoek is een honingmonster nodig van minimaal 100 gram. Indien de monsters honing per post worden verzonden zorgdragen voor een onbreekbare verpakking. Ons adres is: PPO Bijen, Ambrosiusweg 1, 5081 NV Hilvarenbeek.

Ook op de Open Dag van PPO Bijen op 14 september a.s. is er de mogelijkheid om monsters voorjaars honing aan te leveren.

Demonstratie gebruik Nassenheider

Door de toenemende resistentie van varroamijten tegen Apistan is een andere aanpak van de bestrijding noodzakelijk geworden. Als de resistentie van de varroamijt tegen Apistan is vastgesteld dan heeft een verdere behandeling met Apistan geen zin meer. Door onderzoek van de afgelopen jaren zijn er nu gelukkig meer mogelijkheden voor de bestrijding van de varroamijt. Een geïntegreerde duurzame Varroa-bestrijding is voor de toekomst de beste oplossing. Hierdoor blijft de kwaliteit van het natuurproduct honing het best gewaarborgd.

Op donderdagavond 22 augustus om 19.00 uur is er bij PPO Bijen te Hilvarenbeek een bijeenkomst over de geïntegreerde duurzame varroa-bestrijding.

Op deze avond zal informatie gegeven worden over het onderzoek naar de bestrijding van de varroamijt. Daarnaast zal het gebruik van mierenzuur met de Nassenheider verdamper worden gedemonstreerd. Indien u aan deze demonstratie-avond deel wilt nemen dient u dit uiterlijk 20 augustus te melden bij PPO Bijen (013-58 33 340) of via ons e-mailadres: InfoBijen@PPO.DLO.NL

Hieraan zijn geen kosten verbonden.

De gulden middenweg

De ouwe rotten onder ons zijn het niet altijd eens met de manier waarop andere (aankomende) ouwe rotten met hun bijen omgaan. Dat is hun goed recht, want ze zijn per slot van rekening niet voor niks 'ouwe rot'. De beste ouwe rotten zijn degenen die beseffen dat ze in hun vertrouwde gewoonte kunnen vastroesten, dat ze niet meer open staan voor een andere aanpak of nieuwe ideeën voortgebracht door imkers zoals die door Rik Oldeven in zijn cursiefje van maart worden beschreven. 'De eigenwijze imkers, vaak creatief maar o zo lastig voor velen die het gaheel gewend zijn'. Uit de dialoog tussen die groepen wordt gezocht naar de gulden middenweg. Noem dit het scheppende vermogen van de imker. De hele mensheid kenmerkt zich door een scheppend vermogen. Denk maar eens aan schitterende architectuur, adembenemende muziekstukken enz. Maar door de eeuwen heen is er ook een vernietigend vermogen. Van een individuele moordaanslag tot collectieve moordpartijen. Het valt allemaal onder de noemer mensheid waarvan de filosoof Kant ooit zei: 'Mensen kunnen het vreedzame samenzijn niet missen, maar tegelijk kunnen ze niet voorkomen dat ze met grote regelmaat weerzinwekkend zijn voor elkaar'. We zijn allemaal veroordeeld deel uit te maken van die mensheid.

Van JéKaVé tot AaBéVé

Ooit een boekenkast opgeruimd? Vorige week was het mijn beurt. Een mooi voornemen, maar nu de praktijk. Natuurlijk sla je elk boek nog even open en lees je een stukje voordat ze op de stapel 'afgedankt' komen. Je weegt ze als het ware. Direct valt het 'uit de tijd zijnde' taalgebruik op. Maar ja, we praten ook over boeken die ruim vijftig jaar geleden zijn geschreven. Schakelen we nu weer even terug naar het blad bijenteelt uit vroeger jaren dan valt hetzelfde op. Schrijvers verzwegen regelmatig hun ware naam en stonden in het 'imkerwereldje' bekend onder initialen. Wat de ouwe rotten zeker vertrouwd in de oren zal klinken zijn de initialen JéKaVé. Hierachter bevond zich de imker J.K. Vermaas. Hij verzorgde voor het toenmalige tijdschrift voor bijenteelt van 1939 tot en met 1967 de veel geprezen rubriek 'Uit de Jaagkieps'. Gelijk Otto de Kat nu verzamelde hij zijn kopij uit tal van buitenlandse bijenbladen. Een oubollig verhaal uit zijn eerste bijdrage wil ik u niet onthouden. 'Veel is er in Duitsland veranderd, maar de grappen en grollen zijn er nog steeds. Een zeer bekend schrijver hield een lezing over zwermverhin-

dering en besluit deze als volgt. 'Na u vele middelen genoemd te hebben om het zwermen te voorkomen wil ik eindigen met het volgende weinig bekende middel dat onfeilbaar moet zijn. Een imker, eigenaar van een flinke hoeveelheid volken, wordt in de zwermtijd bij prachtig weer door een collega imker op een kermis in een naburig dorp aangetroffen. Deze is zeer verrast hem daar met zijn vrouw te ontmoeten en vraagt of hij niet bang is dat zijn zwermen weg zullen vliegen. Nee, is het antwoord. Ik heb mijn schoonmoeder bij de stal gezet en nu waagt geen zwerm het om af te vliegen'. Pas onlangs viel me op dat zich in ons redactieteam opnieuw een Vermaas bevindt, Ad Vermaas of met een beetje aanpassing AaBéVé.

Symbiose van mieren en Acacia

Als u dit leest is de voorjaarshoning geslingerd terwijl op het moment dat ik deze regels uittik, 5 mei, het koud en regenachtig is met een krachtige noordenwind die bijna elke gedachte aan voorjaarshoning heeft weggeblazen. Deze situatie duurt al 10 dagen terwijl de volken juist goed op gewicht kwamen door een uitbundige bloei van de kruipwilg. Of er nog iets te slingeren overblijft zal later blijken. Afgaande op de voorspoedige ontwikkeling in april zullen er bij de eerste de beste mooie dag zeker (onverwachte) zwermen zijn afgekomen. Maar dat alles is nu verleden tijd. Wellicht kunt u nog wat zomerhoning oogsten. Op Terschelling is de witte klaver massaal aanwezig en bloeit uitbundig. Toch wordt er nauwelijks honing van gewonnen. Zou het kunnen zijn dat er tegenwoordig soorten witte klaver worden ingezaaid met een hoog voedingsgehalte voor het vee die echter weinig nectar produceren? De lindedracht en die van de Acacia vormen een verhaal apart. Beiden zijn zeer weergevoelig. De linde doet het volop bij warm klef weer, terwijl de Acacia het moet hebben van warm droog weer met weinig wind. Wordt er in ons land nog wel honing van de Robinia of pseudo acacia geoogst? De Acacia komt algemeen voor in Midden-Europa en daarnaast ook in Oost-Afrika. Daar doet zich een fijn afgestemd samenspel voor tussen mieren en de acacia. De laatste wordt door de mieren beschermd tegen planteneters. Als de acacia bloeit zijn er echter andere insecten nodig voor de bestuiving. Hoe breken bijen door het cordon van vijandige mieren die de bloemen beschermen? Ze krijgen hierbij hulp van ... de acacia. Zodra de knoppen van de acaciabloem open barsten produceert de plant

een chemisch signaal dat de mieren afschrikt. Het signaal komt van de jonge bloem, wellicht van het stuifmeel. Uit onderzoek bleek dat de activiteit van de bijen begint zodra de bloem zich opent. Tussen elf uur 's-ochtends en twee uur 's-middags wordt 75% van het stuifmeel verplaatst. De mieren zijn vooral vroeg in de ochtend in de weer. Als de bijen actief zijn verspreiden de jonge bloemen hun chemisch visitekaartje en zijn de mieren (tijdelijk) vertrokken.

Brokhoning

Als na de heidedracht de raathoning uit korven wordt gewonnen dan blijven er altijd een aantal minder mooi gevormde stukken over. Een stukje in de pot bijgevuld met slingerhoning is een fraai gezicht en er zijn altijd liefhebbers voor te vinden. Maar ook met volken in kasten kunnen we zonder al te veel moeite brokhoning winnen. Misschien is het voor u een nieuw product, maar wat let u om het eens te proberen? Hang in een honingkamer zes raampjes voorbouw bestaande uit een reepje kunstraat en vul de honingkamer verder aan met aan beide zijden twee uitgebouwde raten. Leg onder de honingkamer een moerrooster. In de broedkamer is gezorgd voor minimaal acht raten broed en het volk moet als het ware overkoken van de bijen. Bij voldoende dracht worden de raampjes met kunstraat snel uitgebouwd voor de opslag van nectar. Zodra de honing is verzegeld vervangt u deze raten door raampjes met voorbouw. De verzegelde raat snijdt u vervolgens in brokken en behandelt ze verder zoals eerder aangegeven. Als de honing gaat kristalliseren dan komt de brokhoning niet meer tot zijn recht. Vandaar dat professionele imkers veelal acacia-honing gebruiken die nauwelijks kristalliseert, of de honing sterk verhitten en snel afkoelen waardoor kristallisatie sterk wordt vertraagd. Wilt u deze problemen voor zijn en heeft u bovendien een bloedje hekel aan slingeren dan is de uitgelezen aanpak om de brokken verzegelde honing als raathoning te verkopen. Snijd de raat in stukken en laat het snijvlak een nacht uitlekken. Verpak het vervolgens in een plastic bakje afgedekt met cellofaan en voorzien van een etiketje. Klaar is imker Kees. Klinkt bijna te simpel om mee te beginnen. Maar vergis u niet. We willen mooi recht uitgebouwde raten krijgen. Dat is alleen mogelijk als de raampjes niet scheluw zijn. Niet scheluw betekent voor de bijen absoluut recht! Anders wordt het dolle pret en bouwen ze de raten aan elkaar vast. Probeer ze dan maar eens heel uit de kast te krijgen. Wissel raampjes met voorbouw niet af met uitgebouwde raten. Bij overvloedige dracht maken de bijen van de

uitgebouwde raten spekraten en die worden vast gebouwd aan de nieuwe raat. Het volgende probleem doet zich voor als het een 'echt' mooie nazomer wordt. Weet u nog, we hadden de bijen lekker samengeperst om ze aan het bouwen te krijgen. Maar baden ze dan in weelde en wordt er niet op tijd ruimte gegeven dan lonkt het zwermen opnieuw. Dus toch weer simpel mits en indien en jawel, ga zo nog maar even door. En als we dat allemaal achter de rug hebben moeten we op zoek naar liefhebbers voor ons nieuwe product. Blijft er een voorraadje over dan zal de honing in de raat gaan kristalliseren. Om dat te vertragen moeten de verpakte stukken brokhoning in plastic zakjes worden gedaan en afgesloten in de diepvriezer worden bewaard. Als de verpakte honing voor gebruik uit de diepvriezer wordt gehaald zal zich aan de buitenzijde van de verpakking condens vormen. Laat de honing verpakt op kamertemperatuur komen en biedt het dan pas te koop aan. Als u een goed product levert komen de klanten absoluut terug. Veel succes en laat het resultaat eens horen.

209

Het weer in juli en augustus

Voor de maanden juli en augustus gelden voor het midden van het land over de periode 1971-2000 de volgende gemiddelden. Aantal uren zonneschijn 196 en 192; neerslag 70 en 58 millimeter; gemiddelde maximumtemperatuur 22,1 en 22,3°C.

Juli maanden					
Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp	°C
1997	normaal		zeer nat (105)	normaal	
1998	somber		extreem nat	(134)	normaal
1999	vrij zonnig		normaal	normaal	
2000	normaal		droog	vrij warm	(21,1)
2001	vrij zonnig		vrij droog (50)	normaal	

Augustus maanden					
Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp	°C
1997	zonnig	(248)	droog (45)	zeer warm	(26,0)
1998	normaal		normaal	normaal	
1999	normaal		nat (87)	vrij warm	(22,7)
2000	zonnig	(230)	droog (47)	normaal	
2001	normaal		zeer nat (108)	warm	(23,6)

Geraadpleegd:

De Volkskrant, Acacia schrikt beschermers af. Juli 1997
JéKaVé, Uit de Jaagkieps. Maandschrift voor Bijenteelt
42(1): 009 (januari 1939)

Zo zoon zo vader

Ton Thissen

In een rubriek als deze schuilt het gevaar van de eenzijdigheid. Je bent als redacteur uit op vertellers en die tref je bij uitstek aan in de categorie imkers met een respectabel verleden. Zij hebben veel mee-gemaakt en kunnen daar eindeloos over verhalen. Diversen van hen passeerden dan ook reeds de revue.

Van de omgekeerde wereld is sprake waar het Jeroen Jansen (18) uit Drempt betreft. Zijn verleden als imker is beperkt en zijn verslag daarvan navenant, maar het bevat twee elementen die nogal afwijken van de traditionele gang van zaken: hij was er wel erg vroeg bij en vader Gerrit trad gaandeweg in de voetsporen van zijn zoon.

210

Al meermalen is de cursus die sinds 1996 door Bert Polman uit Doesburg gegeven wordt, in ons blad aan de orde geweest. Jeroen behoorde met nog een 5-tal klasgenootjes tot de eerste cursisten. Wat meneer Polman kwam vertellen in groep 8 van de basisschool, viel bij Jeroen meteen in goede aarde. Ook weer niet zo vreemd, want van kindsbeen af kwam hij volgens zijn moeder al met de gekste insecten aanzetten. En ook dat had hij weer niet helemaal van vreemden: zijn overgrootvader hield bijen. Overigens is Jeroen als aankomend hovenier iemand die de natuur zeer ter harte gaat. Al met al toch geen garantie voor het ook daadwerkelijk 'in de bijen gaan'. Jeroen: Meneer Polman heeft ons enthousiast gemaakt voor de honingbij. Na deze kennismakingscursus ben ik lid geworden van de imkervereniging Doesburg (een afdeling van ABTB red.). Daar werd een zeer ervaren imker, Arie Snieder, mijn mentor. Twee jaar lang kreeg ik van hem elke woensdagmiddag eerst theorie en daarna praktijk aan zijn bijenkasten bij hem thuis. Een betere beginnerscursus kun je je niet wensen.' Pieternel, Jeroens moeder, komt dat bijvallen: 'Voor al de begeleiding die Jeroen toen gekregen heeft, heeft ervoor gezorgd dat hij een enthousiast imker is geworden. Deze vorm van begeleiding verdient zeker navolging. Zo'n mentor is van onschatbaar belang.' Maar nu mengt ook vader Gerrit zich in het gesprek: 'Als ouders vonden wij het ook belangrijk om deze hobby te stimuleren. Zo heb ik Jeroens eerste kasten gemaakt. Bovendien sponsoren wij als ouders de hobby's van onze kinderen. Zelf ervoor werken en sparen hoort daar natuurlijk ook bij.'

Zoon, vader, opa, overgrootvader en de rest

Het is wat vader Gerrit betreft niet bij kasten timmeren gebleven. Hij bleek al gauw door zijn zoon aangestoken en moet bekennen de indruk te hebben op dit moment fanatieker met de bijen bezig te zijn dan Jeroen. Samen hebben ze – Jeroen begon met een paar zwermen – nu zo'n 11 volken, verdeeld over de verenigingsstal in Doesburg, een kennis in Giesbeek en opa Jansen in Hoog-Keppel. In het voorjaar staat er een 6-ramer in de eigen achtertuin, want bijenhouden in je eigen tuin is toch het leukste. Je zet er een stoel bij en je slaat het wonder via de vliegplank gade. Opa in Hoog-Keppel is de enige van vier generaties die zelf geen bijen had, maar wel aan zijn zoon Gerrit en kleinzoon Jeroen vertelde over de praktijken van zijn vader. Jeroen: 'En opa schept moeiteloos een zwerm voor ons als wij vanwege ons werk niet beschikbaar zijn.' Voor de samenwerking tussen Jeroen en Gerrit is een code gevonden. Op de eerste plaats spelen de argumenten die men ontleent aan de ervaring die men gaandeweg heeft opgedaan. Bij staking der stemmen is er het telefoontje naar de mentor. Brengt dat geen bevredigende oplossing, dan geldt de regel dat de eigenaar van het volk – want zó samen zijn ze nou ook weer niet – bepaalt wat er gaat gebeuren. De nasleep van het een en ander is de kern van de discussie 's avonds aan tafel waaraan alle gezinsleden deelnemen en waarbij het belang van de bijen de doorslag geeft.

Tweemaal raar

Jeroen: 'Ja, dat hoor ik wel eens, als ze mij naar mijn hobby's vragen. Niet dat ze het gek vinden, eerder omdat het niet zo vaak voorkomt dat een tiener er bijen op na houdt. Het ligt natuurlijk ook wel in de lijn van mijn vak. Maar toch, buitengewoon blijft het wel, ook in mijn vakgebied.' Hij heeft daar echter geen problemen mee. Integendeel, hij vindt het heel leuk collega-hoveniers, vrienden en kennissen te laten zien dat insecten niet zo eng zijn als waarvoor ze doorgaans versleten worden en dat bijen er niet op uit zijn mensen aan te vallen. Bij het scheppen van een zwerm laat hij dat dan ook duidelijk blijken. Voor de buitenstaander verricht hij een huzarenstukje, maar als ingewijde weet hij dat een zwerm doorgaans vriendelijk van aard is. 'Het scoort natuurlijk wel als je zo'n klus onbeschermd uitvoert. Maar dat ligt meer aan de bij dan aan de imker.'

Gerrit en Jeroen voor de bijenstal van de imkervereniging in Doesburg.

Wat hij dan op zijn beurt raar vindt bij veel mensen is niet dat ze insecten eng vinden, maar dat die volgens hen wel altijd meteen steken of bijten of er andere nare gewoonten op na houden. Daarbij gooien ze veel van wat vliegt op één hoop: wespen, hommels en bijen. Vader en zoon worden nog wel eens gevraagd het een en ander 'op te ruimen'. Ze laten dan niet na om van bijvoorbeeld een hommelnestje te laten zien dat de beestjes heel vreedzaam zijn. Een lastig wespennest halen ze weleens weg. 'Wat opvalt', zeggen ze, 'is dat kinderen vaak helemaal niet bang zijn voor bijen. Onze imkervereniging staat wel eens met bijen op braderieën e.d. Daar komen vaak onmiddellijk kinderen op af en als je die dan begint uit te leggen wat ze door de ruiten van de observatiekast zien, raken ook hun ouders geïnteresseerd.'

De bij voorbij

Wie het gedrag van bijen buiten de kast wil volgen, staat al gauw tot aan zijn knieën in de bloemen. Jeroen: 'Voor mij betekent dat twee vliegen in één klap. Ik zie mijn bijen druk in de weer en kan tegelijkertijd de namen en kenmerken van allerlei planten nog eens doornemen, want dat is een vak bij ons op school. Als meer mensen zouden imkeren zou men zich in dit landje meer bewust worden van onze flora. Dan zie je bijvoorbeeld dat de paardebloem het meest voorkomt in wat kleinere weiljes waar liefhebbers hun paard in hebben lopen. Je komt er

dan bijvoorbeeld ook achter dat je nooit met chemische bestrijdingsmiddelen op open bloemen moet spuiten.' In dit verband valt de naam van Arie Koster. Eerst wat gefronste voorhoofden, dan staat Jeroens moeder op en haalt twee boeken van Koster uit de boekenkast. 'Oh die, ... ja natuurlijk, daar staan goeie dingen in.' Want met bloemen en bijen is een biotoop niet rond. Er zijn ook nog vogels en andere zaadeters waar we zuinig op moeten gaan worden. In dit verband wordt ook het plan van de provincie Gelderland toegejuicht de uiterwaarden van de IJssel voor dergelijke biotopen te bestemmen.

Maar voorlopig houden zoon en vader (en opa en de rest van het gezin) zich met bijen bezig. Gerrit wat meer dan Jeroen, omdat eerstgenoemde er wat meer tijd aan kan besteden en dat ook moet, want hij heeft de meeste volken. Er gaan heel wat uurtjes inzitten. In het hoogseizoen hele weekenden maar ook door de week als het e.e.a. gedaan moet worden, omdat je anders te laat bent. 'Waar je nooit te laat mee mag zijn, is het inwinteren. Daar besteden wij veel aandacht aan', aldus Gerrit. Dat kan Pieter Jansen beamen. Zij zorgt in die periode namelijk voor de 'bijensoep'. Een term die buiten huize Jansen nog wel eens op verbazing stuit maar die na uitleg duidelijk maakt, hoe na de bijen dit imkersgezin aan het hart liggen.

Rectificatie

In Bijen 11(5): 143 (2002) is per abuis de verkeerde tekst bij de verkeerde foto geplaatst.

De correcte foto staat in Bijen 11(6): 177 (2002). Met excuses aan de inzenders.

Hieronder de tekst die hoort bij de foto in Bijen 11(5): 143 (2002):

Op de foto Arjan van Damme, 17 jaar oud en in het bezit van vijf bijenvolken. Arjan is op zijn 13de begonnen met bijenhouden; een zwerm die in de boomgaard van een collega-imker hing. Zijn bijenkasten staan in de boomgaard van zijn oom. Nadat zijn eerste volkje doodging kreeg Arjan van een collega-imker een carnicavolk en dat doet het prima. Arjan heeft in het seizoen zo'n zestig potjes honing geslingerd en is van plan om nog lang met bijenhouden door te gaan. Arjan woont in Hoedekenskerke (Zeeland).

De eerste 80 dagen zitten er op

Piet Hooijman

Het is een enorme inspanning om alles naar behoren te laten verlopen. Achteraf gezien lijkt het wel alsof wat gepasseerd is, weinig moeite heeft gekost.

We zullen een paar zaken noemen:

- het verkrijgen van de sponsorgelden
- het krijgen van de goedkeuring van én de Floriade én de gemeente Haarlemmermeer
- het voor weinig geld bouwen van Bee-at-Home
- het vinden van een goed thema
- de inrichting van het geheel
- de vitrine met een goed bijenvolk.

Toen dit gepasseerd was dachten we dat er nog maar één grote klus te klaren was namelijk het vinden en indelen van de vrijwilligers.

Als we de balans opmaken van de eerste 80 dagen, kan nu reeds gezegd worden dat de Floriade voor Bee-at-Home een succes wordt. Ook in financieel opzicht zullen we iedereen tevreden kunnen stellen. Van de bezoekers krijgen we veel waarderende reacties en dat is het toch waar we het voor doen.

Waar is dit succes aan te danken?

Laten we het geheel in 3 delen splitsen:

1. De ligging, het gebouw en de tuin.

De redactie op bezoek bij 'Bee at Home'. V.l.n.r. Ton Thisen, Piet Hooijman, Mari van Iersel. Foto's: M. Boerjan

2. De inrichting met de levende bijen in de vitrine en de demokast maar ook de powerpoint presentatie in twee talen.
3. De vrijwilligers die enthousiast over hun hobby vertellen en ook nog in diverse talen.

Het gebouw

Al heel lang hebben we gezegd dat we in het mooiste deel van de Floriade staan en dat we het mooiste paviljoen hebben!! Dit was deels omdat we de mensen erop attent wilden maken maar ook omdat we dat zelf zo zagen. We hebben veel steun gehad van o.a. onze architect en de kunstschilder. Het paviljoen blinkt uit

Rik Oldeven

Gerrit

Als je met een zekere regelmaat in het blad Bijen schrijft, wil je ook wel eens weten of je gelezen wordt. In ieder geval of het blad gelezen wordt want dan maak je een kans. Om daar achter te komen kun je een enquête houden. Ik heb al een hekel aan het woord, laat staan aan wat het voorstelt. Liever pols ik deze of gene die mijn imkerhazenloop kruist. Gerrit bijvoorbeeld. Gerrit is de jongste niet meer en dat blijkt onder andere uit het feit dat hij vaak naar zijn bril zoekt. Het hevigst bij het overlarven, want dan heeft hij hem het hardst nodig. 'Ik krijg het blad', zegt hij, wijzend op een stapel op het dressoir in de woonkamer. 'Maar je ziet het, de meeste zitten nog in de banderol. Ik ben niet zo'n lezer. Maar als er niks op de televisie is, kijk ik er wel eens in. Want je wilt dus toch met bijen bezig zijn.' Wat leest Gerrit dan? 'Kijk', zegt hij, 'toen ik 30 jaar geleden begon met bijen, geloofde ik alles wat er door voorgangers werd gezegd en geschreven. Alles. Ik had een paar goed oren en ogen. En die had ik wijd open. Ja, je begint, hè. Je weet van niks. Je moet het hebben van wat ze zeggen en wat ze schrijven, want vooral dat laatste zal wel waar wezen. Ik ben nu 30 jaar in de bijen en ik kan je nu zeggen: je leert alleen maar van de bijen. Daar kan jouw BIJEN niet tegenop. En natuurlijk van wat andere imkers zeggen of schrijven. Ervaren imkers. Die komen ook wel eens aan het woord in dat blad van jullie maar te weinig vind ik. Aan de eerste regel voel ik vaak al dat zo'n man echt weet waar hij het over heeft en dan ben ik zeer geïnteresseerd. De rest zie ik als overschrijverij, voorschrijverij en gekrakeel. CURSIEF, zeg je? Nee. Het is me niet opgevallen.'

door de herkenbaarheid en eenvoud. De imker kan zich erin herkennen.

De inrichting en de levende bijen

We hebben veel hints en adviezen gekregen. Sommige waren te duur, andere niet uitvoerbaar maar uiteindelijk hebben we samen de klus geklaard met als hoogtepunt de vitrine die niet alleen perfect gemaakt is maar die daardoor ook van overwegend belang is voor het welslagen van dit project.

Deze vitrine samen met de demokast (waar de koningin te zien is) zijn de blikvangers waar het publiek naar toe gezogen wordt.

De vrijwilligers

Wij zijn nooit bang geweest of we voldoende imkers bereid zouden vinden om ons te helpen maar we gingen ervan uit dat we per dag twee mensen nodig zouden hebben die op hun gemak wat uitleg zouden geven.

Elke berekening die we maakten over het aantal mensen die binnen zouden komen leek ook voor ons overdreven, maar het tegendeel bleek waar. We kwamen al gauw tot de conclusie dat we drie mensen nodig hadden om onze taak 'Het houden van bijen als natuur-hobby' onder de aandacht van het grote publiek te brengen. We krijgen 1.000 tot 1.500 mensen per dag in het paviljoen!

Het is hartverwarmend om te zien hoe onze mensen dit doen. Het gebeurt in diverse talen. Duits en Engels

Een continue stroom bezoekers voor 'Bee at Home'.

zijn al heel gewoon en er zijn ook imkers die de Franse taal machtig zijn. Zelfs komt het voor dat Poolse bezoekers in hun eigen taal tekst en uitleg krijgen. Het is zeker dat het welslagen van dit project voor een groot deel te danken is aan deze vrijwilligers, die soms kosten noch moeite sparen om een paar dagen te presenteren.

Voor ons, als werkgroep, valt er elke dag wel wat te regelen en te improviseren om ervoor te zorgen dat de nieuwe vrijwilligers worden ontvangen en wegwijs gemaakt worden. Er moet voor eten en drinken gezorgd worden. Ook de bijen moeten verzorgd worden. De vitrine moet condensvrij zijn. De computers opgestart worden enz. 's Avonds moet Bee-at-Home ook weer worden afgesloten.

Maar ook dit gaat (na 80 dagen) steeds beter. Ik vertel u geen nieuws als ik zeg dat we met z'n allen heel trots zijn op Bee-at-Home!

213

bijen

KORT BERICHT

Imkerdag 7 september Opperdoes

Op 7 september a.s. wordt de imkerdag voor Noord-Holland gehouden bij imkerij/bijenteeltmuseum 'De bijenstal' van Jan Glazenborg, Oosteinde 41 te Opperdoes (bij Medemblik). Men beschikt over een invalidetoilet en parkeermogelijkheid.

Programma

09.30-10.00 uur: Opening/inleiding door de voorzitter van groep Noord-Holland, Bob den Held.

10.00-11.40 uur: Lezing door Johan Calis, onderzoeker/imker met zo'n 300 volken. Hij zal zijn bedrijfs-methode m.b.v. dia's toelichten. Andere onderwerpen zijn: zwermverhinderen gecombineerd met varroa-bestrijding. Hoe vergaat het de imkers die de cursus varroa-bestrijding met darrenbroed en mierenzuur hebben gevolgd? Nieuwste onderzoekresultaten AVB, varroamijt e.d. Hoe houden we het gif uit de raten en

dus uit de honing?

11.40-12.15 uur: Baldi Dekker geeft toelichting op zijn museumcollectie m.b.v. enkele antieke toverlantaarn-plaatjes.

12.15-13.15 uur: Lunchpauze. U kunt tijdens de pauze de collectie bekijken, de werking van een omkeerbare slinger zien en het gieten van wasraat volgen.

13.15-14.45 uur: Jan Hertsig, oud-HB-lid en voorzitter van de commissie Honing, vertelt over het winnen van honing en het herkennen van de herkomst ervan.

14.45-15.30 uur: Afsluiting met koffie en tijd om na te praten. Ook is het depot open om imkerartikelen aan te schaffen. Iedereen, (ook niet-Noord-Hollander), is welkom!

Inl.: Jan Glazenborg, 0227-540116 of Bob den Held, 0224-581760.

Aalstermethode + Doppenproject = zwermverhinderen + telen

In de tweede helft van de 19^e eeuw was de Hollandse imkerij een voorbeeld voor de Amerikanen. De eerste Amerikaanse bijenbijbel – eigenlijk een samenvatting van losse tijdschriften – bevat een afbeelding van een typisch Hollandse bijenmarkt.

In Engeland, waar men onder druk van de massale bijensterfte (1915/1925) Hollandse bijen importeerde, was men zeer gesteld op onze volken.

214 Het idee dat onze inlandse bij buiten ons land nu nog zo gewaardeerd zou zijn, is een lachertje. Blijkbaar hadden die bijen toen eigenschappen die men goed vond. Misschien hun zachtaardigheid?

Die is er tegenwoordig niet meer. En dan, welke welkenkende jongere met een redelijk zakgeld heeft er plezier in om zich beurs te laten steken voor een potje honing? Welke jonge aspirant die er zin in heeft om zich te conformeren aan tegenstrijdigheden, geheimzinnigdoenerij, onnavolgbare gewichtigdoenerij, schijnbare logica, afgunst, onbegrip, muggenzifterij, geleuter op vergaderingen en ga zo maar door? Wakker worden slapend imkerland. De toekomst is niet meer aan ons maar aan hen die wij enthousiast kunnen maken.

Niet overal is het somber gesteld (hoop ik). Voor de bijenverenigingen waar het meer om de bij gaat dan de eigen glorie zijn er mogelijkheden genoeg om het tij te keren.

Met verdraagzame bijen willen de jongeren wel weer mee doen.

Mijn buurjongetje die op zijn 5^e jaar door mijn toen nog zwarte bijen op zijn oog gestoken werd, heeft nu zijn eigen kast (Buckfastbijen) in de tuin. De halve school is al bij de trotse junior-imker op bezoek geweest. Geloof maar dat hij er punten mee scoort. Imkers die aan zwermverhinderen doen door middel van aflegger, vliegers of vegers, zijn tevens aan het telen. Ja, ook de imker met een paar kastjes is een teler al zul je 't hem niet horen zeggen. Even dromen. Tellen we al die duizenden telende imkers bij elkaar op en vermenigvuldigen dat aantal met (gemiddeld) 5 kasten, dan heeft Nederland een ongekeerde teeltmachine in huis. Ik droom even verder: stel je voor dat alle Nederlandse bijenliefhebbers zouden gaan selecteren en telen op zachtaardigheid, zwermtraagheid, raatzit, poetsgedrag, enzovoort dan

zou het best kunnen zijn dat de inlandse huis-, tuin- en keukenbij in de wereld net zo bekend wordt als de Italiaanse- of Nieuw-Zeelandse bij.

Een droom zul je zeggen. Het mag zo zijn, maar zeg het niet te hard: ik wil nog niet wakker worden.

Makkelijk telen

- Bestel gesloten doppen (met bekende uitlooptdatum) bij een teler van het gewenste bijenras. (Neem er wat meer dan nodig, want niet alle doppen lopen uit).
- Vegers maken tien dagen vóór de uitlooptdatum.
- Na tien dagen alle doppen te breken.
- In elke kast één dop tussen de toplatten drukken.
- Controleer of de doppen uitgelopen zijn.
- Zo niet, nog één dag langer wachten; daarna een nieuwe dop inhangen of een uitgelopen koninginnetje invoeren. Is dat haalbaar? Nee?

Oké, nog makkelijker

Vegers maken, direct rijpe doppen tussen de raten van de hoofdvollen drukken en op de uitlooptdatum controleren of ze goed zijn uitgelopen.

Na 5, uiterlijk 6 dagen controleren op eigen doppen. Let op! Als je te laat bent of een dop over het hoofd ziet, dan gaat de jonge koningin - bevrucht of niet - op de vleugels.

Tijdens een overgangsfase naar andersoortige bijen wordt zo nu en dan gecontroleerd op doppen. Want het kan zijn dat zodra de eitjes van de nieuwe koningin uitkomen, de bijen aan de larven merken dat er iets mis is (er worden bijen van een ander ras geboren) en dat ze doppen gaan trekken.

Dit zijn een paar teeltvarianties die alle het gewenste resultaat opleveren nl. zachtaardige bijen en de onvoorwaardelijke sluiting van alle koninginnenarena's met voor steken vluchtende imkers.

At Hendriks, Duiven

Vroeg

In de zomer werk ik 's morgens vroeg in de bijen. Als het even kan rond 06.00 uur. Dit heeft grote voordelen. Rond die tijd zijn er nog geen vreemde bijen op de stand, waardoor de kans op roverij beduidend minder wordt. Bovendien verpest ik geen mooie werkdag voor de bijen. Het is te gek voor woorden, dat wij als imker de gewoonte hebben, om op het drukst van de dag, de hele zaak op kop te zetten en vervolgens eisen, dat ze keihard doorwerken! Wat zou jij ervan denken als de baas op de bouw komt op het moment dat alles volop in actie is. Alles stil legt, door een hoop stampij te maken en daarna eist dat zijn knechten overuren maken!

Nazwermen

Het zwermen blijf ik een fantastische gebeurtenis vinden. Vooral als het een flinke zwerm van de buren betreft, die ook nog eens bij mij in de tuin komt hangen! Maar nazwermen vind ik heel vervelend. Je denkt dat de bijen volop aan het werk zijn en achter je rug om zijn ze van plan te vertrekken. Ik heb altijd zoiets van: als ze het bij mij niet meer naar de zin

Nazwermen zijn moeilijk te voorkomen en vaak zo klein dat het amper de moeite loont om ze te scheppen. Voor dit brandzwermpje ligt dat anders.

hebben, mogen ze gaan. Ze zullen er wel achter komen, hoe goed ze het hadden, zodra ze ergens in de oude troep terechtgekomen zijn. Met name bij gekruiste volken wil het nog wel eens gebeuren dat er in juli of augustus alsnog een nazwerm afkomt. Zelfs van volken met een jonge moeder!

Teunisbloem

Rond half juli is het in onze omgeving echt gedaan met de dracht. In juli slinger ik de volken meestal voor het laatst. Wat ze in augustus halen is vaak niet meer dan luizenhoning, vermengd met wat ze halen op pruimen en ander fruit. Vroeger reisde ik wel eens naar de distel in de Flevopolder en ook een paar jaar naar de teunisbloem. Dan kon er eind augustus nog geslingerd worden. Op warme dagen, net voordat het donker werd, vlogen de bijen op de teunisbloem, alsof ze aan het zwermen waren. Heel bijzonder was dat.

Heide

Vóór 1986 reisde ik ook naar de heide. Dan kon er half september pas de laatste keer geslingerd worden. Het idee dat heidehoning nog steeds radioactief kan zijn, weerhoudt mij ervan om de heide op te zoeken met de bijen. Ik vind het fijn als mijn vrouw er stralend uitziet, maar voor een potje honing vind ik dat net teveel van het goede.

Roverij

Vanaf begin juli ligt roverij op de loer en is het zaak daar preventief wat tegen te doen in onze omgeving. Ik verklein de vlieggaten flink en er wordt alleen 's morgens vroeg in de bijen gewerkt. Uiterlijk voor half acht wil ik weg zijn. Als er gevoerd wordt, dan uiteraard zonder een druppel te knoeien! Honing wordt geslingerd in een bijendichte ruimte, niet te dicht bij de stand. De slinger wordt schoongespoeld en nooit aan de bijen aangeboden om uit te likken. Dat is vragen om problemen.

Zeis in het koren

Een Belgisch spreekwoord luidt: 'Eens de zeis in het koren, een nieuw bijenjaar geboren'. Voor mij een waarheid als en koe. Aan alles kun je merken dat het nieuwe jaar voor de bijen rond half juli start. Dat is de tijd dat vroeger het koren rijp was. Het voeren (het winterklaar maken) begint voor mij daarom ook rond half juli, uiterlijk begin augustus. Meer over het

Heeft u iets wonderlijks meegemaakt bij de bijen? Laat andere imkers ervan meegenieten! De redactie nodigt u uit om uw waarneming op te sturen per brief, diskette of E-mail aan: schoots7@zonnet.nl of redactie@vbbn.nl. Hayo Velthuis kan er een aanvullende of toelichtende reactie op geven.

Deze maand vertelt Frans van Haendel over een overvliegende zwerm.

Zwerm op reis

Enkele jaren geleden fietste ik met een behoorlijke snelheid op de racefiets tussen de weilanden. Het was mooi zonnig weer en vrij warm. Plotseling hoorde ik het geluid van een laag overkomende luchtballon die de branders vol open had gedraaid. Het was natuurlijk vreemd dat ik 'm wel hoorde, maar niet eerder opgemerkt had. Terwijl ik doorfietste keek ik de lucht rond. Er was geen luchtballon te zien. Misschien moest ik maar wat rustiger gaan fietsen met dit warme weer, blijkbaar begon de inspanning me te veel te worden en hoorde ik dingen die er niet waren.

Toen zag ik plotseling waar het geluid vandaan kwam: iets verderop in een weiland vloog een zwerm. Blijkbaar was ik de zwerm even daarvoor zo ongeveer gekruist. Natuurlijk wilde ik even kijken. Vanwege de snelheid had ik even tijd nodig om te remmen en om te draaien. Toen ik weer op de plek was waar de zwerm even daarvoor vloog, was er geen bij meer te zien. De zwerm had kennelijk een doel waar alle bijen naartoe vlogen. Wat ik wonderlijk vond was dat de zwerm vrij compact vloog. Bijna zoals je ze in een tekenfilm achter iemand aan ziet gaan. Bovendien moet de zwerm een vrij grote snelheid gehad hebben, ik schat tegen de 20 kilometer per uur. We weten dat bijen richting en afstand aan elkaar doorgeven. Maar hoe bepaalt een zwerm welke richting ze volgen en waarom blijven de bijen bij elkaar als ze als zwerm vliegen?

Frans van Haendel, Odijk

Reactie van Hayo Velthuis

Vermoedelijk heeft Frans van Haendel een zeldzame waarneming gedaan. Ikzelf zag maar één keer zo'n lange-afstandstrektocht van een zwerm en ook dat was op een dag met rustig weer en zonder de geluiden die doorgaans door de mensen en hun machines worden geproduceerd, zodat je het geluid

Foto ingezonden door J. Sap, Voorst.

van de bijenvleugeltjes kunt horen. Ze vlogen op een 30 m hoogte en ik werd, net als Frans, door hun geluid geattendeerd op hun aanwezigheid.

Rondwolkende bijen

Het zwermen kent verschillende fasen. Allereerst het verlaten van de oude woning, waarbij het volk zich splitst in een deel dat met de oude of jonge moeder de zwermtros vormt en een ander deel dat terugkeert naar de oude woning. Dat uitvliegen en die trosvorming is tamelijk ongecoördineerd, alleen het moment beleven ze samen. Alle bijen vliegen dan in grote kringen rond, de moeder cirkelt ook en al naargelang de windrichting gaan her en der groepjes bijen alvast ergens zitten. Zo'n zwermwolk heeft een diameter van 10-20 m. Pas wanneer de koningin bij een groepje werksters gaat zitten, waardoor ze kan worden aangeraakt met de antennen en wordt herkend, gaan die werksters stertselen en geven een geursignaal dat de anderen snel aantrekt en waardoor de trosvorming gaat beginnen. Binnen 10 minuten zit dan vrijwel iedereen op de tros. Het massale stertselen dat zo'n snelle trosvorming mogelijk maakt heeft iedere imker met enige ervaring wel gezien en geroken. Ik woon aan de voet van een dijk en mijn bijen staan, door een ligusterhaag aan het oog onttrokken, vlakbij de voet van de dijk. Mensen die over de dijk rijden hebben die bijen haast nooit in de gaten. Natuurlijk gebeurt het met enige regelmaat dat der gezwermd wordt, zodat ik weer eens nadrukkelijk te verstaan krijg dat je bij het voorkomen van zwermen echt de ramen moet afslaan. Met enige spanning sta ik dan in de tuin naar het zwermen te kijken en zie vaak de bijen boven de dijk rondwolkten en verbaas me erover dat passerende fietsers er al

pratend doorheen rijden zonder iets te merken. Hooguit een enkele passant heeft het door, buigt zich dan diep over het stuur en houdt de mond. Zien en horen van zwermende bijen is blijkbaar geen vanzelfsprekendheid. Voor zover ik weet is er nog nooit iemand gestoken!

Overeenstemming bereiken

Nadat de tros is gevormd begint de communicatie over de nieuwe nestplaats. Speurbijen hebben enkele dagen eerder de wijde omgeving al verkend en dansen op de zwermtros om de ontdekte plek aan te geven. Anderen speuren intussen naar andere nestgelegenheden. Vliegbijen die de dansen waarnemen bezoeken vervolgens de aangeduide plek en gaan, afhankelijk van hun enthousiasme, voor dezelfde plek dansen of ze bezoeken de alternatieven die door andere dansers worden aangegeven. Voor slechte plaatsen wordt geleidelijk aan minder gedanst, tenminste wanneer er betere plekken zijn gevonden. Na verloop van tijd, soms wel pas na 3-5 dagen, zijn alle dansen voor dezelfde nieuwe nestplek wat een teken is dat er overeenstemming is bereikt. Je kunt als imker daaraan zien of de zwerm nog wel even zal blijven hangen of weg zal zijn wanneer je met jouw kiepsje aankomt. Is er eenstemmigheid, dan breekt ineens de zwerm op en vliegt naar die nieuwe plaats. Zulke zwermen vliegen in een rechte lijn naar het doel, in een meer of minder los verband. Je kunt dat ook wel te zien krijgen, er zijn nog genoeg zwermen in ons land. Als de te vliegen afstand groot is, is de zwerm compacter dan wanneer die nieuwe nestplaats maar enkele kilometers ver is. Die compactheid van de zwerm, die Frans klaarblijkelijk heeft gezien, heeft te maken met het energieverbruik tijdens het vliegen. Ganzen vliegen achter elkaar, lange afstandslopers blijven in groepjes en wielrenners vormen een lang-gerekte waaier voordat ze echt de sprint gaan aanzetten. Dat in de luwte van een voorligger vliegen kan een behoorlijk percentage van het energieverbruik schelen. Bijenzwermen die lange afstanden zullen vliegen vormen daarom een dichte kogel met maar weinig bijen in de staart van de komeet. Hun snelheid is inderdaad ongeveer 20 km per uur.

Bijentrektocht

Lang niet altijd vliegt de zwerm naar een al gevonden nieuwe nestplaats. In de tropen van Afrika bijvoorbeeld, vliegen ze weg van gebieden waar een lange droogteperiode de vegetatie zal doen verdorren. Afstanden van honderden kilometers moeten worden afgelegd om een gebied te bereiken waar het groen

zal blijven en waar de bijen voedsel zullen kunnen vinden. Zulke lange-afstandstrektochten worden niet in één keer afgelegd, daarvoor is de energievoorraad in de honingmagen niet toereikend. Maar vermoedelijk kunnen ze wel 30 km achter elkaar doorvliegen voordat de tank leeg is. Dan gaat de zwerm ergens hangen, speurbijen zoeken in de omgeving voedselbronnen en, zonder een raat te bouwen en broed aan te zetten tanken ze zich in enkele dagen weer vol, om de tocht in dezelfde richting te vervolgen. Het is duidelijk, dat dit heel andere trektochten zijn dan onze vaderlandse bijen ondernemen. Voor die halfjaarlijkse trek zijn er geen speurbijen geweest die uitgevogeld hebben waarheen te gaan. Hier zit een erfelijke component in, maar van de manier hoe ze dit klaar spelen weten wij in feite niets.

Terugkeren naar oude plek

Lange-afstandsmigraties zijn ook al lang bekend van de aziatische reuzenbijen *Apis dorsata*. Zij trekken in India van het laagland naar de bergen, al naar gelang het verdorren van de vegetatie in het laagland in de tijd van de droge moesson, terwijl in de regentijd de bossen op de bergen veel te nat zijn. Hierbij worden ook afstanden van soms ver boven de 100 km afgelegd, waarbij ook rustpauzes zijn ingelast. De zwermen kiezen vaak bepaalde bomen uit, waar ze een raat bouwen om dan na enkele weken weer verder te trekken. Vaak hangen in dezelfde boom meerdere volken. Wanneer ze zijn vertrokken vallen de raten ten prooi aan vogels, wasmotten en andere liefhebbers. Interessant daarbij is dat het dezelfde boom is, ja zelfs dezelfde takken zijn, waar enige maanden later de terugkerende volken gaan hangen. Hoe weten ze dat dit een geschikte plek is? Het leek onwaarschijnlijk dat de zwermen naar hun oude plek terugkeerden. Er zijn immers intussen allemaal nieuwe werkbijen ontstaan en misschien is ook de koningin wel vervangen. Maar door middel van DNA-onderzoek hebben vorig jaar twee onderzoeksteams (het een onder leiding van prof. Niko Koeniger uit Oberursel, het andere onder aanvoering van de Australiër Ben Oldroyd) gelijktijdig vastgesteld dat een neergestreken zwerm directe familie was van de zwerm die een half jaar eerder op die plek had gehangen en een raat had gebouwd. Hoe ze dit klaarspelen is een volslagen raadsel; het is nog wonderlijker dan wat onze trekvogels doen die komen nestelen in dezelfde tuin als vorig jaar. Die vogels hebben individueel iets geleerd, maar een zwerm met nieuwe bijen die terugkeert naar een oude plek? Hoe wordt die informatie overgedragen aan volgende generaties? Fantastisch toch, die bijen van ons?

Resistentie van varroamijten tegen Apistan al op veel plaatsen in Nederland

de

Tjeerd Blacquière, Christ Smeekens, Bram Cornelissen, Rob Smits, Jeroen Donders, Jan van den Eijnde, Jeannette van der Aa en Sjef van der Steen, PPO Bijen, Hilvarenbeek

Tegen de varroamijt (*Varroa destructor*) wordt in Nederland al jaren het middel fluvalinaat toegepast, met als merknaam Apistan. Ook in het omringende buitenland, Duitsland, België en Frankrijk, zelfs nog eerder dan in Nederland. Net als tegen eerder gebruikte acariciden mocht de opbouw van resistentie tegen fluvalinaat worden verwacht, te meer omdat het zich hecht aan de was, en daardoor in lage concentraties doorlopend in het bijenvolk aanwezig is. In Italië was al rond 1990 resistentie aangetoond, en ook in Frankrijk, België en Duitsland is al sprake van resistentie.

In Nederland werd in 2001 nog geen resistentie aangetoond, maar ervaringen van bijenhouders uit Limburg en het zuiden van Noord-Brabant deden het optreden van resistentie wel vermoeden: na behandeling met strips Apistan bleken bij behandeling met mierenzuur nog erg veel mijten te vallen uit de volken. Daarom werd besloten in het voorjaar van 2002 een resistentietest op mijten uit Limburg uit te voeren, en daarnaast ook imkers uit de rest van het land op te roepen darrenraat met mijten in te leveren voor een test.

De test: Stukken of hele gesloten darrenraten worden uit de volken gehaald en zonodig recht op warm bewaard tot het begin van de test. Met een pincet worden de cellen opengemaakt, en de larf of pop verwijderd. De aanwezige mijten worden met een penseeltje overgebracht in een petrischaaltje met een paar larven. Als voldoende mijten verzameld zijn worden ze met vijf stuks op vijf bijen overgezet in een petrischaaltje. In de helft van de schaaltes met bijen had twee uur lang een klein stukje Apistanstrip gelegen, waar de bijen twee uur lang overheen hadden gelopen. Zodra de mijten op de bijen waren gezet werd met tussenpozen van vijf minuten gekeken hoeveel mijten van

bijen waren afgevallen. Dat werd gedaan met de Apistanschaaltjes (waar strips in hadden gelegen) en met de controles (zonder strips). Niet resistente mijten beginnen na vijf minuten al te vallen, en binnen een half uur zijn ze meestal allemaal gevallen. Resistente mijten houden het veel langer vol. De test wordt uitgevoerd met vijf schaaltes met en vijf zonder mijten.

Resultaat

Bij de eerste test in april bleek duidelijk dat de mijten uit Zuid-Limburg allemaal resistent waren! Bij een test in 2001 in Friesland vielen de mijten vrijwel meteen, en na 30 minuten waren ze alle vijf gevallen. Dus geen resistentie. Heel anders was het resultaat bij veel mijten dit jaar:

Resistentie van de varroamijt tegen het bestrijdingsmiddel 'apistan'

na 180 minuten zijn de meeste mijten nog niet gevallen waren, er is nauwelijks verschil met de controle (zonder Apistan). Om aan het eind van de test zeker te weten of er nog wel vijf mijten aanwezig waren in de schaaltes werden deze met bijen in zeepsop gedompeld; dan laten de mijten los en worden ze gemakkelijk zichtbaar.

Naar aanleiding van de resultaten met de mijten uit Limburg hebben we darrenraten met mijten ook elders uit het land gehaald en op dezelfde wijze onderzocht op resistentie tegen Apistan. De resultaten staan in de overzichtskaart. Het blijkt dat er geen duidelijke lijn is over het optreden van resistentie van de varroamijt tegen Apistan. Van bijenstand tot bijenstand zijn er verschillen die waarschijnlijk veroorzaakt zijn door het al dan niet voortdurend gebruiken van Apistan of het gebruik van andere middelen. Tot nu toe zijn geen mijten uit de noordelijke provincies onderzocht. Uit het onderzoek wordt wel duidelijk dat de resistentie al

op heel veel plaatsen in Nederland aanwezig is. Vertrouwen op de goede werkzaamheid van Apistan tegen de varroamijt kan nu fataal zijn voor de bijenvolken.

Resistentie alom: hoe nu verder?

Nu de Apistan-strips onvoldoende werken moet overgeschakeld worden op een andere bestrijding. Mierenzuur is hiervoor het meest geschikte toegelaten middel. Het beste werkt de Nassenheider verdampert met 60% mierenzuur. Volg de gebruiksaanwijzing goed op. De mierenzuurbehandeling kan twee keer uitgevoerd worden, één keer in augustus vóór het invoeren en indien nodig, afhankelijk van de mijtenval op de onderlegger, nog een keer erna. Daarnaast is er sedert kort een toelating voor Thymovar. Bij PPO Bijen is met dit middel geen onderzoek uitgevoerd.

We bedanken alle imkers die aan de tests hebben meegewerkt door het inleveren van darrenbroed.

bijen

POLITIEBERICHT

Verbod om zwermen te lokken

Wilfred Muis

Hierbij een stukje tekst dat ik ooit bij het geven van een cursus ontving van een cursist die werkzaam was bij de Marechaussee. Het ging daarbij over het plaatsen van zwermlokkasten. Waar ik zelf nieuwsgierig naar ben is of iets dergelijks nu nog van toepassing is en zo ja wat voor aanpassingen er nodig zijn om het te actualiseren.

Uit de algemene politieverordening van de gemeente Nunspeet

Artikel 121.

Het is verboden een niet-bevolkte bijenkorf, kast of ander tot verblijfplaats of lokken van een bijenvolk geschikt voorwerp in de open lucht geplaatst, gelegd of neergezet te hebben buiten openbare wegen en voetpaden. Het vorenstaande is mede van toepassing indien die voorwerpen in een woning, schuur of andere besloten ruimte zijn geplaatst met het kennelijk doel om hierin bijenzwermen te lokken of ongehinderd toe te laten. Voor bijenhouders is het toegestaan bij hun bijenstand één of meer zogenaamde schepkorven te hebben, mits deze, indien zij niet voor het doel in gebruik zijn, steeds behoorlijk met een kleed, zeildoek of dergelijke zijn afgesloten en invliegen van bijen niet mogelijk is.

Strafbepaling

Artikel 217 APV.

Overtreding van een bepaling van deze verordening wordt gestraft met een hechtenis van ten hoogste twee maanden of een geldboete van ten hoogste €136,-.

Noot van de redactie

Het is duidelijk dat bovenstaande bepaling uit de Nunspeetse APV stamt uit de tijd van het korfimkeren. Korfimkers letten nauwgezet op hun zwermen. Een half uurtje niet opletten kon betekenen dat een zwerm aan je aandacht ontsnapte en daarmee was je een paar kilo honing kwijt. Er is onder korfimkers heel wat afgeruzied over wie nu eigenlijk de eigenaar was van een bepaalde zwerm. Het lokken van zwermen was een ernstig vergrijp. In Nunspeet had men daar duidelijk ook een hekel aan. Bijenhoudersverenigingen zouden na kunnen gaan of dergelijke achterhaalde verordeningen in hun gemeente (nog) bestaan en de gemeente van advies kunnen dienen dergelijke regels aan de moderne bijenhouderij aan te passen. Zwermen waren vroeger een gewild artikel, nu zijn ze een overlast voor onze medeburgers en vaak zelfs ook voor imkers. Wie schept de zwermen? Het plaatsen van lokkasten verdient aanbeveling.

Besprekingen fusie vastgelopen

C. Roelen, secretaris BR

Enkele jaren geleden werd de 'Stuurgroep Bedrijfsraad 2000' ingesteld met als opdracht de mogelijkheden voor een eventuele fusie van de vijf bijenteeltorganisaties te onderzoeken. In enkele door haar ingestelde werkgroepen werd voor bepaalde onderdelen apart onderzoek uitgevoerd. In de zomer van 2001 werd dhr. J. Zevenbergen gevraagd om als onpartijdige procesbegeleider de stuurgroep behulpzaam te zijn bij haar werkzaamheden waarbij hij tevens aparte gesprekken voerde met alle betrokken organisaties. In maart 2002 bereikte ons het 'conceptplan mogelijke samenwerking imkerorganisaties'. Hieruit bleek o.a. dat een fusie op korte termijn niet haalbaar is, naar aanleiding hiervan werd een federatie voorgesteld welke op een later tijdstip zou kunnen overgaan in een landelijke organisatie. Dit conceptplan werd aan

de organisaties toegestuurd en op 27 mei vond hierover een uitvoerige discussie plaats. Naar aanleiding van deze bijeenkomst, waarin de grootste organisatie aangaf dit traject niet te willen volgen omdat enkele organisaties lieten weten dat een landelijke organisatie op termijn niet bespreekbaar was, werden de volgende besluiten genomen:

- Verdere uitwerking van het conceptplan heeft geen zin omdat hiervoor onvoldoende draagvlak is.
- De 'Stuurgroep Bedrijfsraad 2000' wordt onder dankzegging aan de leden voor het vele werk dat zij hebben geleverd, opgeheven.
- Dhr. Zevenbergen zal voor zijn grote inzet en werkwijze worden bedankt.
- Op 19 september a.s. zal gesproken worden over de verdere voortgang binnen de Bedrijfsraad.

220

bijen

FOTO VAN DE MAAND

Op de vergaste heide in Oldebroek. Foto ingestuurd door J. Bosch uit Harderwijk.

ABTB

Bij gepraat (8)

E. Blankert, voorzitter

Met de VIPbus van voetbalclub Vitesse bracht reisorganisatie Morren ons op 25 mei naar de Floriade. Het verkeer en het weer waren ons gunstig gezind, zodat we ontspannen en met volle teugen konden genieten van het vele moois dat de Floriade biedt. Dhr. P. Hooijman van Bee-at-Home had ons reeds gewaarschuwd dat de tijd om alles te zien te kort was.

Om drie uur hadden wij een centraal ontmoetingspunt op deze bijenlocatie. Veel waardering dient men te hebben voor het ontwerp en de inzet waarmee dit bijenpaviljoen tot stand is gekomen. Uit ervaring weet ik – de afdeling Over Betuwe bouwde vele jaren stands op de bloemenshow Floriantveiling Huissen/Bemmel – hoe moeilijk het is met weinig budget een dergelijke stand te bouwen en vooral om die voor zo lange periode met vrijwilligers te bezetten.

De afdelingsbijeenkomst een dag later, een koffiëochtend waarbij over alles bijgepraat kon worden, trok deze keer matige belangstelling. Het initiatief van Rinus van Ravestein om weer een opstapcursus te organiseren heeft wel veel publiciteit maar geen cursisten opgeleverd. In toenemende mate is het opzetten van een bijenstal op een goede locatie een belemmerende factor. Het creëren van verenigingsstallen zal in toenemende mate onze aandacht dienen te krijgen.

Maandagochtend 27 mei werd de financiële administratie van het blad Bijen gecontroleerd en in orde bevonden.

Voor de wijze en de nauwgezetheid waarmee deze administratie wordt gevoerd wil ik mijn waardering uitspreken naar dhr. C. Roelen van de ZLTO. 's Middags vond aansluitend de Bedrijfsraadsvergadering plaats.

I.v.m. de toenemende resistentie van de varroamijt tegen Apistan zou ik de leden van harte willen aanbevelen de bestrijding d.m.v. mierenzuur en de darrenraatmethode tijdig ter hand te nemen. Deze toegelaten middelen zullen ons vooralsnog door een periode moeten helpen waarin nog geen andere legale alternatieven voorhanden zijn.

Een tip die ik met betrekking tot de darrenraatmethode hoorde, wil ik u niet onthouden. Uitgebouwde darrenraat na het sluiten van de cellen uit het volk halen, waszegels met bijvoorbeeld ontzegelmes verwijderen, 24 uur in de diepvries zetten, cellen uitkloppen en spoelen en daarna in het volk terughangen. Door dit proces meermalen te herhalen kan de mijtenpopulatie worden teruggedrongen en behoeft niet steeds nieuw darrenraat te worden uitgebouwd.

In de hoofdbestuursvergadering van de ABTB die aansluitend 's avonds werd gehouden zijn de volgende besluiten genomen: op 21-6-02 wordt een informele bijeenkomst gehouden met de voorzitters of afgevaardigden van de besturen van de afdelingen in de plaats Lichtenvoorde waar o.a. toelichting zal worden gegeven

over het verloop van de ontwikkelingen in de Stuurgroep en de opstelling van de ABTB in deze.

De afgevaardigden van de afdelingen met betrekking tot ziekte- en drachtplanten- commissies zullen uitgenodigd worden op 26-10-02 bijeen te komen in Oldenzaal. Het programma en de locatie zullen later bekend worden gemaakt.

Volgende bestuursvergaderingen zijn voorgenomen op 17-6, 2-9, 14-10 en 18-11 2002.

Vertrouwende u hiermede weer (bij)gepraat te hebben en u een goede vakantie toewensend verblijf ik met een imkersgroet.

Functie en taken HB VBBN

Jos Plaizier

- Landelijk voorzitter
- Contactpersoon groep Utrecht
- Overleg: Bedrijfsraad, Apimondia, redactie Bijen
- Aandachtsgebieden: Onderwijs, Koninginnenteelt, Floriade 2002

Rob Nijman

- Landelijk secretaris
- Contactpersoon groepen Friesland, Groningen en Over-Veluwe
- Aandachtsgebied: Personeelszaken

Kees Bos

- Landelijk penningmeester
- Contactpersoon groepen Achterhoek en Drenthe
- Aandachtsgebied: Leden- en fondsenwerving, handel

Henk van der Scheer

- Contactpersoon groepen Brabant, Limburg, Zuid-Holland en Zeeland
- Overleg: Begeleidingscommissie PPO Bijen,
- Aandachtsgebieden: Commissie Bijengezondheidszorg, (spuitschade, bestuiving, AVB) Bijenhouden.nl

Marcel Simon

- Contactpersoon groepen Overijssel-Oost en Veluwe-Zuid
- Aandachtsgebieden: Bijengezondheidszorg (varroa en hygiënisch imkeren)

Henk Zomerdijk

- Contactpersoon groep Gelders Rivierengebied
- Aandachtsgebieden: PR/voorlichting, Leden- en fondsenwerving

Eva Schild

- Aspirant bestuurslid
- Contactpersoon groepen Noord-Holland en Flevoland

- Overleg: COPA (Brussel)
- Aandachtsgebieden: Dracht, contact (natuurorganisaties), bijenproducten

Adviseurs

- Marieke Mutsaers, aandachtsgebied: Dracht
- Job van Praagh, aandachtsgebieden: AVB en Internationale Betrekkingen

Even voorstellen

Henk Zomerdijk

Ik ben op 12 december 1948 in Zwolle geboren, ben getrouwd en heb twee volwassen zoons. Mijn interesse voor het houden van bijen is ongeveer twintig jaar geleden gewekt. Al jaren imker ik met gemiddeld tien volwassen volken Hollandse bijen. De bijenvolken zijn

gehuisvest in een stal in Echteld op de grens van de uiterwaarden van de Waal en een uitgestrekt gebied van fruitboomgaarden.

Na een journalistieke opleiding aan het Instituut voor perswetenschappen te Amsterdam (universiteit Amsterdam) ben ik in 1965 als streekredacteur in dienst getreden bij Boom-Pers te Meppel, uitgeefster van verschillende nieuwsbladen in Overijssel, Friesland, Drenthe en Gelderland. In 1971 werd ik medewerker bij de afdeling voorlichting van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en (plv) eindredacteur

van VNG-magazine, het weekblad van de VNG. Van 1988 tot 2000 was ik burgemeester van Echteld, sinds 22 juni 2000 ben ik burgemeester van Duiven. Ik werd in 1982 bestuurlijk actief in de gemeente Moordrecht, tot 1986 als voorzitter van de VVD-fractie in de gemeenteraad van Moordrecht en van 1986 tot 1988 als wethouder. Ook Waterschappen trokken al heel lang mijn belangstelling. Van 1983 tot 1988 was ik lid van de Verenigde vergadering van het Hoogheemraadschap Schiedam (waterkwaliteits- en waterkwantiteitsbeheer). Van 1994 tot 1995 heemraad van het Polderdistrict Betuwe (waterkwantiteitsbeheer) en van 1995 tot 2002 heemraad en waarnemend lingegraaf van het Waterschap van de Linge (waterkwantiteitsbeheer). Ook ben ik van 1996 tot heden lid en vice-voorzitter van de landinrichtingscommissie Lingegebied. Ik ben journalistiek bezig gebleven. Regelmatig verzorg ik columns, sinds 1984 ben ik lid van de redactie van het Handboek lokaal bestuur, sinds 1988 ben ik voorzitter van de redactieraad van Provincie en Gemeente en sinds 1993 lid van de redactie van het Vadecum gemeenteraadsleden. Daarnaast vervul ik tal van nevenfuncties die direct of indirect voortvloeiën uit mijn burgemeesterschap. Ik stel me graag beschikbaar voor de vacature Public Relation binnen het Hoofdbestuur van de VBBN. Bovendien weet ik goed de weg in overheidsland.

222

Adressen

Het Bijenhuis (winkel)

Postbus 90, 6720 AB Bennekom
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
telefoon 0317 422 733, telefax 0317 424 180
e-mail: bijenhuis@tip.nl
homepage: <http://www.vbbn.nl>
bank 53.90.42.900, postbank 823276
open 1 april t/m 30 sept.: di. t/m vr. 08.30-17.30 uur,
za 08.30 - 13.00 uur
1 okt. t/m 31 maart: di. t/m vr. 08.30-17.00 uur

Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland

Postbus 90, 6720 AB Bennekom
Grintweg 273, 6704 AP Wageningen
telefoon 0317 422 422, telefax 0317 424 180
e-mail: vbbn@vbbn.nl
homepage: <http://www.vbbn.nl>
Imkerforum: <http://www.bijenhouden.nl>
bankrekening 53.90.42.897, Postbankrekening 84.68.01
openingstijden maandag t/m vrijdag: 10.00-14.00 uur

Imkersbond ABTB

p/a De Hagen 25, 7091 VJ Dinxperlo,
telefoon 0315 652 156,
E-mail: abtboofdbestuur@hotmail.com

Imkersbond LLTB

Wilhelminasingel 25, 6041 CH Roermond
Postbus 960, 6040 AZ Roermond
telefoon 0475 381 777, bereikbaar: woensdag 12.30-16.30
uur en in dringende gevallen

Bond van Bijenhouders ZLTO

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg
telefoon 013 583 63 50, telefax 013 54 35 579
bankrekening 15.12.09.200 t.n.v. B.v.B. NCB
bereikbaar: maandag 08.30-17.00 uur
E-mail: info@bijenhouders-zlto.nl

Centraal Meldpunt Bijenziekten

PPO Sector Bijen (voorheen Ambrosiushoeve)
(ma t/m vrij van 09.00 - 17.00 uur)
Ambrosiusweg 1, 5081 NV Hilvarenbeek
telefoon 013-58 33 340
E-mail: InfoBijen@PPO.DLO.nl
www.ppo.dlo.nl

Spuitschade melden bij de A.I.D

Inspectie Noord en Oost, Zwolle, tel. 038 429 1300
Inspectie West, Utrecht, tel. 030 669 2669
Inspectie Zuid, Eindhoven, tel. 040 2563800

Honingkeuring VBBN Zuid-Holland 28 september

Regionale honingkeuring in Fort Vuren, Waaldijk 29a te Gorinchem.

Programma

09.00-10.00 uur: Inname honing. Het keuringsreglement van januari 1999 is van toepassing, dit betekent dat alleen klasse 1 t/m 7 zullen worden gekeurd. Gelet op het initiatief om de bezoekers van het Fort de inzendingen op smaak te laten keuren, dienen de inzenders vier potjes honing aan te bieden; drie voor de keuring, één voor de smaaktest. Maximaal twee inzendingen per klasse, kosten € 2,- p.p.

09.30 uur: aanvang keuring.

10.15 uur: Lezing over vleermuizen door dhr. Zomer de Bruin.

12.00-13.00 uur: lunch

13.00-15.30 uur: rondleiding in het Fort onder leiding van dhr. Spee, in dezelfde tijd kan men een video bekijken over korfimkeren in Duitsland.

13.00-16.00 uur: honingproeven door de bezoekers

15.30-17.00 uur: bekendmaking van de uitslag van de keuring.

Deelnemers kunnen zich voor € 5,- p.p. aanmelden voor een gezamenlijke lunch. U kunt gebruik maken van het café in Fort Vuren.

Inl.: voorz./secr. VBBN Groep Zuid-Holland; Dick Hofland, 070-36 82 934.

Opgewekt en zorgzaam, nooit vragend,
Nimmer klagend, altijd stil dragend.
Moedig ging je door, steeds weer,
Tot op het laatste moment, het wilde niet meer.

Helaas hebben wij afscheid moeten nemen van

JAN HERMANUS BERNARDUS HAMER

45 jaar lang heeft hij onze vereniging met raad en daad bijgestaan. Hij was altijd belangstellend en bereid tot het geven van advies en hulp. We zullen hem dan ook zeker missen binnen onze vereniging. Jan Hamer is 72 jaar geworden.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen sterkte met dit verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Brummen en
Imkersgilde de Biejenschoer

Op 22 mei is overleden

HENK HOLDIJK

in de leeftijd van 79 jaar.

Henk was nestor van de voormalige subvereniging Arnhem en daarvan ruim 60 jaar lid. Een zeer kundig en inventief imker. Velen van ons heeft hij de eerste beginselen van het imkeren bijgebracht en ons daarbij ook bijgestaan. Een gastvrij huis, zowel bij hem thuis in Arnhem als op zijn unieke bijenstal in Groenendaal.

Wij zullen hem dan ook missen om zijn uitgebreide kennis en ervaring. In hem verliezen wij een trouw en toegewijd lid.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Arnhem/Velp e.O.

Na een langdurige ernstige ziekte is op 16 februari 2002 overleden ons lid

ARIE LAP

Hij was sinds 1965 lid van onze vereniging en imker in hart en nieren. Ondanks zijn ziekte behielden de bijen tot het laatst zijn belangstelling. Door de hulp van een bevriende collega-imker kon hij zijn volken tot het laatst aanhouden en er van genieten. Enerzijds beleefde hij soms het verenigingsleven een beetje van een afstand, mar anderzijds liet hij dan toch weer zijn betrokkenheid met de vereniging blijken. Onvergetelijk in deze was zijn bijdrage aan het jubileumboek ter gelegenheid van ons 100-jarig bestaan.

Wij verliezen met hem een zeer kundig en gewaardeerd lid. Wij zullen hem zeker missen.

Wij wensen zijn familie heel veel sterkte toe bij dit grote verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Bennekom 'Veluwezoom'

Op 1 april 2002 overleed onze imkervriendin

ELSE VOS

op de leeftijd van 89 jaar.

Zij is 25 jaar lid van onze vereniging geweest. Op de jaarvergadering die gehouden werd op 10 januari 2002 hebben wij haar de verzilverde verenigingsspeld van de VBBN opgespeld. Ze was toen al ziek. De natuur en de bijen waren haar grote hobby.

Wij gedenken haar als een vriendelijk en bescheiden lid. Wij wensen haar familie sterkte toe.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Lunteren